

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
к. е. н., доцент Уханова І.О.

“ _____ ” _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»
на тему:
**«Стан та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України
зерновими культурами»**

Виконавець:
студентка 4 курсу 43 групи ФМЕ
Вахнован Каріна Олексіївна _____

Науковий керівник:
к.е.н, доцент
Воронова О. В. _____

Одеса – 2024 рік

АНОТАЦІЯ

Вахнован Каріна Олексіївна. Стан та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». - Одеський національний економічний університет. - Одеса, 2024 р.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля зерновими культурами.

В роботі розглянуто сутність та функціональну роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових; підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають; методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Проаналізовано структуру та динаміку зовнішньої торгівлі України зерновими культурами. Здійснено аналіз проблем та факторів, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами. Проведено оцінку показників зовнішньої торгівлі зерновими культурами України.

Визначено основні недоліки аграрного сектору зовнішньої торгівлі України. Встановлено перспективи та засоби вдосконалення зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зернові культури, аграрний сектор, Україна

ANNOTATION

Vakhnovan Karina Oleksiivna. State and prospects of development of Ukraine's foreign trade in grain crops.

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 292 "International Economic Relations" under the educational program "International Economic Relations". - Odesa National University of Economics. - Odesa, 2024

The bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the study is foreign trade in grain crops.

The work examines the essence and functional role of foreign trade on the grain market; approaches to grain market classification and factors affecting it; methods of evaluating Ukraine's foreign trade in grain crops.

The structure and dynamics of Ukraine's foreign trade in grain crops are analyzed. An analysis of problems and factors affecting Ukraine's foreign trade in grain crops was carried out. An assessment of indicators of Ukraine's foreign grain trade was carried out.

The main shortcomings of the agricultural sector of foreign trade of Ukraine are identified. Prospects and ways of improving Ukraine's foreign trade in grain crops have been established

Key words: foreign trade, grain crops, agricultural sector, Ukraine

ЗМІСТ

Вступ

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ	6
1.1. Економічна сутність та функціональна роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових	6
1.2. Підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають	15
1.3. Методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами	21
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ	27
2.1. Характеристика та аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами	27
2.2. Аналіз проблем та факторів, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами	38
2.3. Оцінка показників зовнішньої торгівлі зерновими України	48
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ	54
3.1. Впровадження фундаментальних та стратегічних елементів для забезпечення додаткових ресурсів для експорту зернових	54
3.2. Удосконалення логістики у сфері зовнішньої торгівлі зерновими культурами	64
Висновки до розділу 3	76
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. Сільськогосподарський сектор економіки України є стратегічною та найбільш ефективною галуззю національного господарства, яка становить основу продовольчої безпеки країни.

Зовнішня торгівля України зерновими залишається дуже важливою і вкрай актуальною особливо в сучасних умовах.

Світовий ринок зерна є ключовим напрямом експорту української сільськогосподарської продукції. Будь-які тенденції та тренди на цьому ринку мають прямий вплив на розвиток аграрного експорту України та визначають цінову ситуацію, що має довгострокові наслідки для зернової галузі.

Мета і задачі дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних аспектів зовнішньої торгівлі зерновими культурами, аналіз зовнішньої торгівлі зерновими України та розробка пропозицій щодо його розвитку.

Для досягнення мети висунуто наступні завдання:

- дослідити економічну сутність та функціональну роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових;
- визначити підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають;
- встановити методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами;
- провести аналіз структури та динаміки експорту України зерновими культурами;
- визначити проблеми та фактори, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами;
- оцінити показники зовнішньої торгівлі зерновими України;

- визначити напрями вдосконалення зовнішньої торгівлі України зерновими культурами.

Об’єкт дослідження – зовнішня торгівля зерновими культурами.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні аспекти реалізації зовнішньоторгівельної політики України зерновими культурами.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу кваліфікаційної роботи складають загальнонаукові методи пізнання (аналіз і синтез, методи порівняльного аналізу і узагальнення даних, системний підхід), графічні методи та методи економіко-математичного аналізу

Інформаційна база дослідження. Інформаційною основою послужили матеріали зарубіжних та вітчизняних конференцій; монографії та наукові публікації зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів; інформація мережі Інтернет; результати власних досліджень автора, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра підготовлено тези:

Проблеми експорту зернових України // Студентська науково-практична конференція факультету міжнародної економіки ОНЕУ «Минуле, сучасне, майбутнє». Секція Міжнародних економічних відносин: «Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародних економічних відносин» (м. Одеса, квітень 2024 р.)

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок. Основний зміст викладено на 82 сторінках. Робота містить 16 рисунків та 9 таблиць.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ

1.1. Економічна сутність та функціональна роль зовнішньої торгівлі на ринку зернових

Розвиток сучасної світової економіки характеризується активним ростом зовнішньої торгівлі. Зовнішньоторговельні відносини між країнами виступають однією з основних рушійних сил економічного розвитку країн світу.

Зовнішня торгівля як процес обміну товарами та послугами на міжнародному рівні є передумовою, наслідком і причиною функціонування міжнародного поділу праці, а також основним фактором, що забезпечує стабільне функціонування світового господарства.

Дослідженню категорії «зовнішня торгівля» присвячено багато праць (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Трактування поняття «зовнішня торгівля» в науковій літературі

Автори	Визначення
Кісельов А.П., Рахман М.С.	Зовнішня торгівля - це специфічний сектор економіки окремої держави, суб'єктами якого сьогодні є підприємницькі структури, пов'язані з реалізацією товарів (послуг, ідей) на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку
Еммануель А., Амін С., Валлерстайн І.	Зовнішня торгівля є особливим способом перерозподілу доходів від периферії до центру світової економіки, що, з одного боку, прискорює економічне зростання розвинених країн, а з іншого - уповільнює

	його у тих країн, що розвиваються
Колосова Ю.В.	Зовнішня торгівля – це економічна діяльність окремих країн світу, об’єктивний процес обміну товарами та послугами, який виникає в результаті спеціалізації країн на виробництві тих чи інших матеріальних благ, рушійною силою якого є економічні інтереси окремих суб’єктів господарської діяльності або країн
Шнирков О.І., Філіпенко А.С.	Зовнішня торгівля є сферою міжнародних економічних відносин, яка пов’язана з обміном товарами та послугами між резидентами різних країн
Економічний словник	Зовнішня торгівля – це купівля чи продаж товарів і послуг, що здійснюється за межами географічних кордонів країни (за кордоном)
Дахно І.І.	Зовнішня торгівля є найстарішою формою міжнародних економічних відносин, що з’явилася задовго до появи світового господарства. Саме завдяки їй виникло і розвинулося світове господарство як таке
Великий енциклопедичний словник	Зовнішня торгівля - торгівля однієї країни з іншими країнами, складова зовнішньоекономічних зв’язків. Поділяється на експорт (вивіз) та імпорт (ввіз) товарів. Зовнішня торгівля ґрунтується на міжнародному поділі праці
Циганкова Т.М.	Зовнішня торгівля – це торгівля з іншими країнами, за якої відбувається вивіз товарів

	із країни (експорт) та їх ввіз на територію іншої країни (імпорт)
Логвінова Н.С., Рокоча В.В., Козак Ю.Г.	Зовнішня торгівля – це торгівля однієї країни з іншими країнами світу, яка складається з двох зустрічних потоків товарів та послуг: оплачуваного вивезення (експорту) та ввезення (імпорту)
Григорова-Беренда Л.І., Шуба М.В.	Зовнішня торгівля – це частина міжнародної торгівлі та являє собою специфічну форму обміну товарами і послугами між продавцями та покупцями різних країн
Новицький В.Є. Козак Ю.Г.	Зовнішня торгівля є частиною міжнародних економічних відносин, що включає обмін товарами, послугами, капіталами, робочою силою між різними країнами
Румянцев А.П. Климко Г.Н.	Зовнішня торгівля є складовою частиною сукупного суспільного продукту країни, що створює потенціал для економічного зростання та підвищення добробуту населення
Островський В.В., Пахомов Ю.М.	Зовнішня торгівля є джерелом міжнародної конкуренції, що стимулює інновації, структурну перебудову національної економіки, підвищення її ефективності

Джерело: складено за даними [16, 44, 20,38, 11, 33, 37, 23, 24, 7, 26, 29]

Отже, незважаючи на розмаїття точок зору з приводу визначення сутності досліджуваного поняття, зовнішню торгівлю можна визначити як основу ефективного економічного розвитку будь-якої країни, що сприяє

обміну товарами та послугами між державно оформленими національними господарствами. Основна сутність зовнішньої торгівлі полягає в тому, що вона застосовується тільки до окремо узятої країни.

Зовнішня торгівля дозволяє державі:

- а) одержувати додатковий дохід від продажу вітчизняних товарів та послуг за кордоном;
- б) насичувати внутрішній ринок;
- в) подолати обмеження національних ресурсів.

У зв'язку з цим визначаються ряд основних характеристик зовнішньої торгівлі (Рис. 1.1.) [18].

Рис. 1.1. Характеристики зовнішньої торгівлі

Джерело: складено автором за [19]

У літературі виділяють три основні функції зовнішньої торгівлі (Рис. 1.2.).

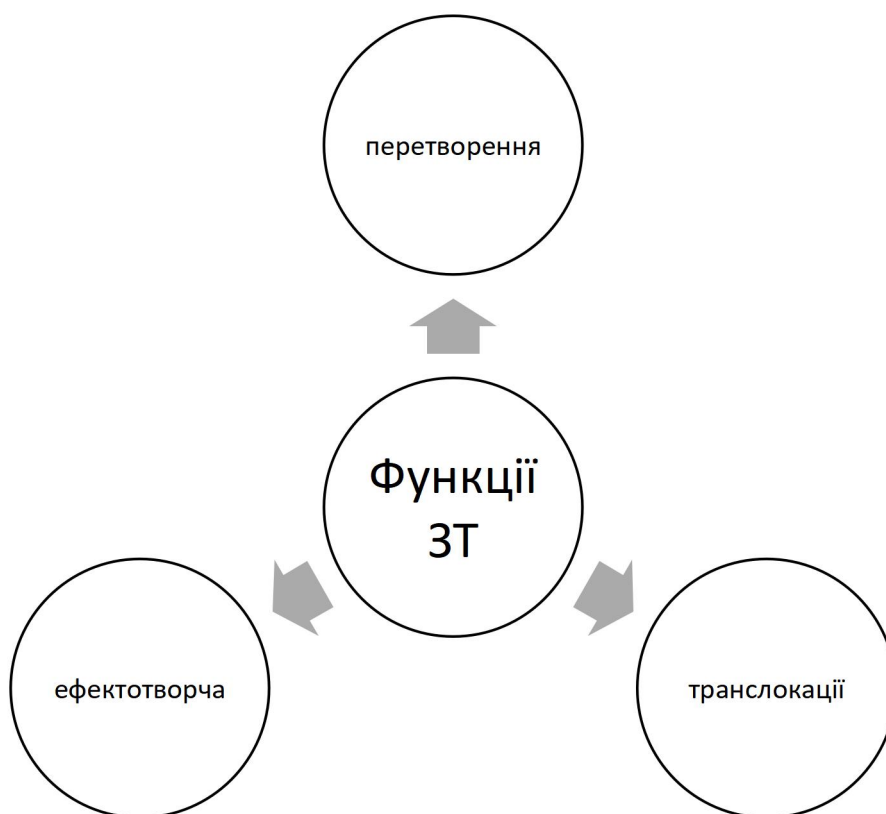

Рис. 1.2. Функції зовнішньої торгівлі

Джерело: складено автором за [20]

Функція перетворення, що розуміється як чинник, що вносить зміни в техніку і технологію виготовлення товарів та послуг. Це передусім для стимулювання сучасного інвестиційного процесу.

Функція транслокації, тобто внесення змін у розподіл капіталу, у галузеву структуру виробництва, зайнятість і всі фактори виробництва.

Ефектотворча функція - зміна ефективності процесу виробництва, факторів економічного зростання, суспільної продуктивності праці та інших чинників, що позитивно впливають на збільшення величини ВВП.

Зовнішня торгівля поділяється на три види (Рис. 1.3.)

Рис. 1.3. Типологія зовнішньої торгівлі

Джерело: складено автором за [19]

Ввізна (імпортна) зовнішня торгівля – це рух товарів та послуг, який здійснюється між іноземними компаніями і вітчизняними.

Вивізна (експортна) зовнішня торгівля – це рух товарів та послуг, що здійснюється між вітчизняними компаніями і іноземними споживачами.

Транзитна – між іноземними виробниками і іноземними споживачами.

До об'єктів зовнішньої торгівлі відносяться (Рис. 1.4.):

- товари - це все, що призначене для задоволення певної потреби і пропонуване на ринку для продажу;
- продукти інтелектуальної власності - загальнолюдські інтелектуальні надбання та новації в науковій, технічній, технологічній та художній сферах;
- послуги - це результати економічної діяльності, які набувають матеріально-речової форми і задовольняють певні потреби.

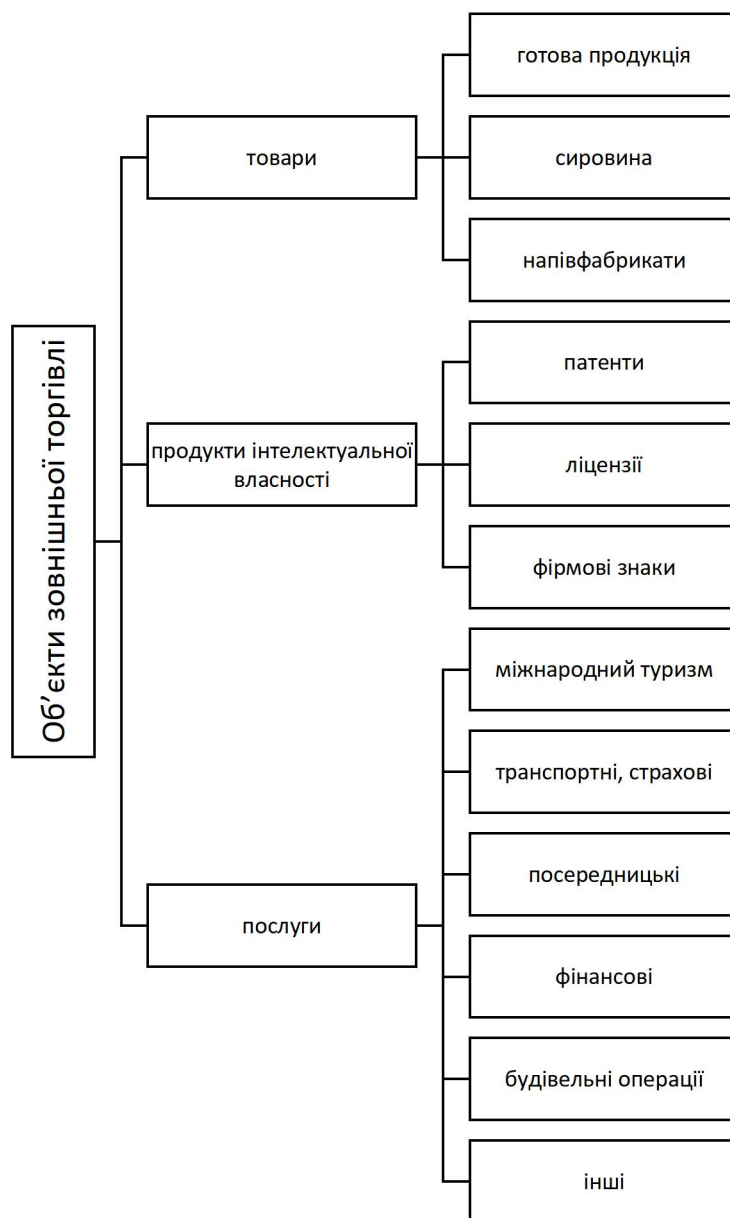

Рис.1.4. Класифікація об'єктів зовнішньої торгівлі

Джерело: складено автором за [25]

Серед перерахованих об'єктів зовнішньої торгівлі товарами слід виокремити зовнішню торгівлю продукцією агропромислового комплексу, до якої входить зовнішня торгівля зерновими культурами. Існує чимало наукових публікацій присвячених проблематике визначення та аналізу зовнішньої торгівлі агропромислового комплексу. Їх узагальнене групування представлено в Табл 1.2.

Таблиця 1.2.

Трактування поняття «зовнішня торгівля продукцією АПК» в
науковій літературі

Автор	Визначення
І. А. Новосельський	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це оплачений товарообіг між країнами, який представляє собою транскордонний обмін товарами агропромислового сектору економіки.
І. І. Павленко, О. В. Варяниченко, Н. А. Навроцька	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це торгівля однієї країни з іншими, яка передбачає оплачуване вивезення (експорт) та ввезення (імпорт) товарів агропромислового призначення.
Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це процес безпосереднього обміну агропромисловими товарами між господарюючими суб'єктами різних держав.
В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко	Зовнішня торгівля продукцією АПК – являє собою процес купівлі і продажу товарів агропромислового призначення, здійснюваний між покупцями, продавцями і посередниками в різних країнах.
О. В. Ковтонюк	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це транскордонний обмін товарів агропромислового комплексу, загальний обсяг якого розраховується шляхом складання обсягів експорту всіх держав.
М. С. Одарченко, З. П. Карпенко, Л. В. Даниленко	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це засіб за допомогою якого держава може розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів і в такий спосіб збільшувати загальний обсяг агропромислового виробництва.
В. І. Михайлик	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це експорт та імпорт товарів агропромислового призначення, співвідношення між якими називають торговельним балансом.
О. В. Єлісеєнко, Г. С. Скобелева	Зовнішня торгівля продукцією АПК – це система економічних відносин між країнами, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів агропромислового сектору економіки. Ця торгівля дає державам можливість спеціалізуватися з тих видів агропромислової діяльності, в яких вони мають порівняльні переваги, дисциплінує вітчизняних виробників, обумовлює вищу продуктивність праці.

Джерело: складено автором

Виходячи з наведених визначень, можна відмітити, що зовнішня торгівля зерновими культурами або зовнішня торгівля на ринку зерна представляє собою міжнародний обіг зернових та інших продовольчих культур, таких як:

- пшениця,
- ячмінь,

- кукурудза,
- рис
- та інших зернових продуктів сільськогосподарської діяльності.

Зерно представляє значущий товар на ринку торгівлі, оскільки воно легко зберігається і транспортується з обмеженим ризиком псування, відмінно від інших продуктів сільського господарства.

Забезпечення стабільного постачання зерна та його торгівля є ключовими для багатьох країн, адже саме зернові культури забезпечують основу раціону для більшості систем харчування і відіграє важливу роль у вирощуванні кормів для тваринництва.

На сучасному світовому ринку зерна спостерігається стійка тенденція до спеціалізації: виробництво зерна переважно сконцентроване в розвинених країнах, тоді як багато країн у розвитку стикаються з труднощами вирішення своїх зернових проблем і примушені звертатися до масштабного імпорту зерна. Це призводить до зростання глобальної торгівлі зерном.

Стан ринку зерна країни визначається як важливий показник успішності економічних реформ, що здійснюються в ній, а також ефективності агропродовольчої політики.

З урахуванням обсягів та повноти складових економічних взаємозв'язків, зерновий ринок може слугувати своєрідною основою розвитку для інших галузей сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства. Зовнішня торгівля зерновими культурами виступає як гарант продовольчої безпеки і ключовий фактор забезпечення макроекономічної та соціальної стабільності в суспільстві. Навіть у період кризових викликів, зернове господарство відзначається високими темпами виробництва та експорту продукції. Проте, для того щоб стати одним із основних двигунів економічного зростання країни, воно повинно

розвиватися в рамках збалансованого росту суміжних ринків переробки зерна, зокрема, виробництва борошна, круп'яних товарів та комбікормів.

Розвиток зовнішньої торгівлі забезпечує зростання валового внутрішнього продукту країн, зумовлює збільшення прибутковості товаровиробників, підвищує конкурентоспроможність товарів на глобальному ринку. Крім визначених пріоритетів, розвиток виробників зерна сприяє установленню нових сільських територій та відродженню інтересу мешканців до життя та праці в сільських регіонах.

Основною причиною для збільшення обсягів зовнішньої торгівлі зерновими культурами є постійне зростання чисельності населення планети. Значна кількість країн потребують імпортного зерна, адже мають або несприятливі умови для його вирощування, або недостатній рівень науково-технічного забезпечення, який стимулює зниження собівартості виготовлення продукції.

1.2. Підходи до класифікації зернового ринку та чинники, що на нього впливають

Існує декілька способів класифікації зернового ринку, враховуючи його різні аспекти. Зокрема, виділяють функціональний, видовий, технологічний та територіальний підходи до класифікації (Рис. 1.5.).

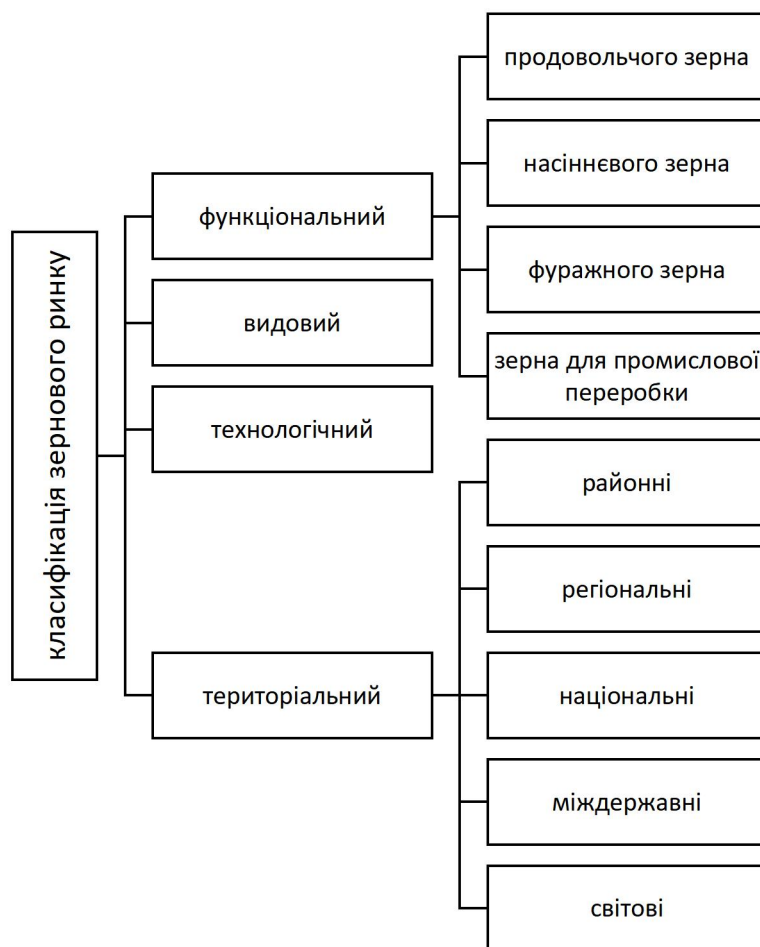

Рис.1.5. Класифікація зернового ринку

Джерело: складно автором за [35]

Наприклад, за функціональними ознаками виділяють ринки продовольчого, насіннєвого, фуражного зерна та зерна для промислової переробки. У тому числі фуражне зерно – це культури, призначені для вигодовування худоби. Вони включають кукурудзу, овес, пшеницю, жито, ячмінь, просо, сорго та інші. Також до фуражу відносять горох, кормові боби, сою, безалкалоїдний люпин. А продовольче зерно — це продукція агропромислового сектору, яка спочатку вирощується для подальшої переробки. Зокрема, з нього отримують крупу, зерно перемелюють на борошно, а також з нього виробляють амарантову олію. Крім того, продовольче зерно використовується для пророщування в харчових цілях.

Технологічна ознака визначає господарські зв'язки між елементами ринку, які виникають у процесі виробництва та переробки зерна.

За територіальною ознакою виділяють різні рівні ринків, такі як районні, регіональні, національні, міждержавні та світові. Розвиток кожного з цих ринків залежить від стабільності попиту, можливостей відтворення та ризиків господарювання.

Кожен ринок може розвиватися лише за наявності певних умов, таких як стабільний попит, можливість відтворення та низький ризик господарювання.

Організаційна структура зернового ринку підпорядковується загальним нормам функціонування будь-якого продовольчого сектору економіки.

Виробники товарного зерна, які насамперед займаються обробкою та підготовкою зерна до його продажу первинними покупцями зернових ресурсів, а саме державою, корпораціями, оптовими підприємствами, торгово-закупівельними фірмами і т.д. Надалі зерно попадає до борошномельних підприємств. Вони займаються виготовленням круп, комбікормів, крохмалю, патоки. Надалі цю проміжну продукцію купують макаронні, кондитерські та харчоконцентратні підприємства, а також підприємства громадського харчування, птахофабрики та комбікормові заводи. Таким чином ця продукція попадає на споживчий ринок, де її перетворюють на кінцевий продукт: хлібобулочні, макаронні, кондитерські, хлібопекарні вироби, висівки, комбікорми. Закупкою та продажем кінцевому споживачу займаються оптові та роздрібні торговельні підприємства, а також організації громадського харчування.

До факторів, що впливають на ринок зерна відносять:

Ендогенні (внутрішні):

- Виробничі:
 - 1) Система організації та управління

- 2) Система ресурсного забезпечення
- 3) Состав і кваліфікація основного персоналу
- 4) Відкритість інноваціям

Екзогенні (зовнішні):

- Кон'юнктурні:
 - 1) Стадія циклу розвитку
 - 2) Науково-технічний прогрес
 - 3) Інфляція
 - 4) Сезонність продаж
- Інституційні

Разом ендогенні та екзогенні фактори формують групу економічних факторів, а саме внутрішніх та зовнішніх економічних факторів.

- Внутрішні:
 - 1) Самофінансування
 - 2) Ринкова стійкість
 - 3) Організаційно-економічний механізм
 - 4) Виробничий потенціал
 - 5) Інноваційна активність
- Зовнішні:
 - 1) Спеціалізація
 - 2) Масштаб виробництва
 - 3) Державне регулювання попиту, пропозиції, конкуренції
 - 4) Сила ринкового впливу

Таким чином, ринок представляє собою складну та динамічну систему економічних відносин, що розвивається, і включає в себе взаємодію між суб'єктами господарювання, включаючи елементи інфраструктури, що регулюють купівлю та продаж. Ця система сприяє збереженню рівноваги між категоріями попиту та пропозиції впродовж тривалого періоду, функціонуючи під впливом різних екзогенних та

ендогенних чинників, та передбачає належний механізм справедливого розподілу кінцевої вартості продукту між всіма його учасниками під контролем індивідуального суб'єкта, такого як держава. Зерновий ринок, в свою чергу, відповідає усім вищезгаданим критеріям організації економічного простору, його об'єктом є зерно різних видів.

Ринок зернових становить основну та найважливішу частину агропродовольчого сектору. Виробництво зернових у країнах є основою усієї продовольчої галузі. Усі галузі тваринництва, зокрема свинарство та птахівництво, залежать від обсягів виробництва зернових. Стан зернової галузі безпосередньо впливає на продовольче забезпечення та, у кінцевому рахунку, на рівень життя населення.

Основна функція ринку зерна полягає у забезпеченні населення зерном та продуктами його переробки, тваринництва – кормами, зернопереробної промисловості – сировиною, а насіннєвої – насіннєвим матеріалом. Враховуючи різноманіття функцій ринку зерна, до них можна віднести:

- економічну,
- організаційну,
- соціальну
- та фінансову функції.

Економічна функція ринку зерна полягає у визначенні обсягів зерна та зернових продуктів, що виробляються для споживання, розподілу та обміну.

Організаційна роль ринку виражається у контрактах між виробниками і споживачами, що забезпечують вільний вибір партнерів, вільну форму контракту та гарантію відповідності виробництва та споживання.

Соціальна функція ринку полягає у задоволенні попиту на зернові продукти та гарантуванні необхідного рівня життя громадян країни.

Фінансова функція у забезпеченні ефективності податкової та кредитної систем, стимулюванні діяльності сільськогосподарських виробників та страхуванні їхніх фінансових та інвестиційних ризиків. Функціонування ринку зерна базується на певних принципах, визначених ринковою економікою країни.

Ринок зернових має низку унікальних характеристик, які відрізняють його від інших галузей сільського господарства. Найважливіші з них включають:

1. Зернові є стратегічним товаром, що визначає політичну та соціально-економічну стабільність суспільства і продовольчу безпеку країни.
2. Частина зернових залишається в господарствах для внутрішнього споживання, тобто не всі вироблені зернові виходять на ринок.
3. Виробництво зернових значно залежить від погодних умов, що призводить до значних коливань у виробництві в різні роки.
4. Попит на зернові продукти є стабільним, але пропозиція має сезонний характер, що вимагає накопичення запасів.
5. Різниця між виробництвом і споживанням зернових у різних регіонах створює необхідність перевезення продуктів.
6. Конкурентоспроможність виробників зернових визначається потенціалом виробництва у різних регіонах.
7. Структура попиту залежить від харчових звичок, рівня розвитку тваринництва та наявності переробних підприємств.
8. Розвиток міжрегіональних зв'язків залежить від географічного розташування та наявності транспортних мереж.
9. Нееластичність попиту на хліб визначає стабільний попит на продовольчі крупи.
10. Значна частина споживачів концентрується в містах, що може призводити до втрати частини доходу виробниками.

Ефективний ринок зернових передбачає виконання певних умов задля забезпечення ефективного функціонування ринку:

- створення відповідної стабільної та сприятливої нормативно-правової бази;
- належну державну регуляторну підтримку;
- ефективне сприяння виробництву зернових шляхом забезпечення сталої цінової політики;
- розвиток сільськогосподарського страхування;
- створення сприятливих податкових, митних, кредитних та інвестиційних умов;
- підтримка впровадження інноваційних технологій вирощування зернових та насіння;
- забезпечення розвитку запасів та стимулювання вирощування зернових.

Ринок зернових є ключовим елементом агропромислового сектору. Це складна система взаємовідносин між виробниками та споживачами зерна, економічних зв'язків і регулювання з боку відповідних органів.

1.3. Методи оцінки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами

Оцінка зовнішньої торгівлі в агропромисловому комплексі (АПК) в цілому і оцінка зовнішньої торгівлі зерновими окремо включає в себе різноманітні показники, серед яких:

- Експорт та імпорт продукції зернового ринку – кількість та вартість обсягу зернових, який експортується та імпортується.
- Торговельний баланс – різниця між експортом та імпортом.
- Структура експорту та імпорту – розподіл за різними категоріями.

- Ціни на експортовані та імпортовані зернові культури – середня вартість одиниці товару при експорті та імпорті.
- Країни-партнери – країни, з якими ведеться найбільше торгівлі.
- Сільськогосподарські технології – рівень технологічного вдосконалення та ефективність виробництва зернової продукції.
- Стандарти якості та безпеки – рівень відповідності зернової продукції міжнародним стандартам якості та безпеки.
- Технічні показники інфраструктури – рівень розвитку та ефективність інфраструктури для транспортування та зберігання зернової продукції.

Аналіз цих показників дозволяє оцінити конкурентоспроможність та ефективність зовнішньої торгівлі зерновими культурами, виявляти тенденції ринку та приймати стратегічні рішення на ринку зернової продукції.

Також в якості ключового методу оцінки є підхід, який включає оцінку:

- Темпів зростання та структури торгівлі – аналіз темпів зростання обсягів експорту та імпорту зернових культур для визначення динаміки розвитку сектору. Вивчення структури торгівлі за групами товарів для ідентифікації ключових секторів.
- Балансу торгівлі – оцінка активного або пасивного балансу торгівлі зерновими для визначення, наскільки країна є великим виробником чи споживачем агропродукції цієї продукції.
- Аналізу конкурентоспроможності – використання індексів конкурентоспроможності для визначення ефективності країни на світовому ринку зернової продукції.
- Вивчення торговельних бар'єрів та мит – аналіз тарифів, квот та інших торговельних бар'єрів, які можуть впливати на торгівлю зерновими.

- Технічних аспектів – визначення рівня технічного обладнання, інфраструктури для зберігання, транспортування та обробки зернової продукції.

- Аналізу країн-партнерів – вивчення торговельних зв'язків із ключовими партнерами та конкурентами.

- Визначення вартості та цін – вивчення середніх цін на експортовані та імпортовані товари зернового ринку.

- Відповідності стандартам – перевірка відповідності зернової продукції міжнародним стандартам якості та безпеки.

Існує і інше бачення системи показників економічної ефективності зовнішньої торгівлі, яка ділиться на 2 групи:

1 група – це показники ефекту, обумовлені як абсолютні величини, виражаються у відповідних грошових одиницях як різниця між результатами й витратами.

2 група - показники ефективності, обумовлені на основі відношення результатів до витрат, як правило, відносні й виражаються у відносних одиницях: %, грн., \$, частках одиниці й ін.

Узагальнено перелік показників, які використовуються для аналізу зовнішньої торгівлі в цілому і безпосередньо торгівлі зерновими культурами представлено на Рис. 1.6.

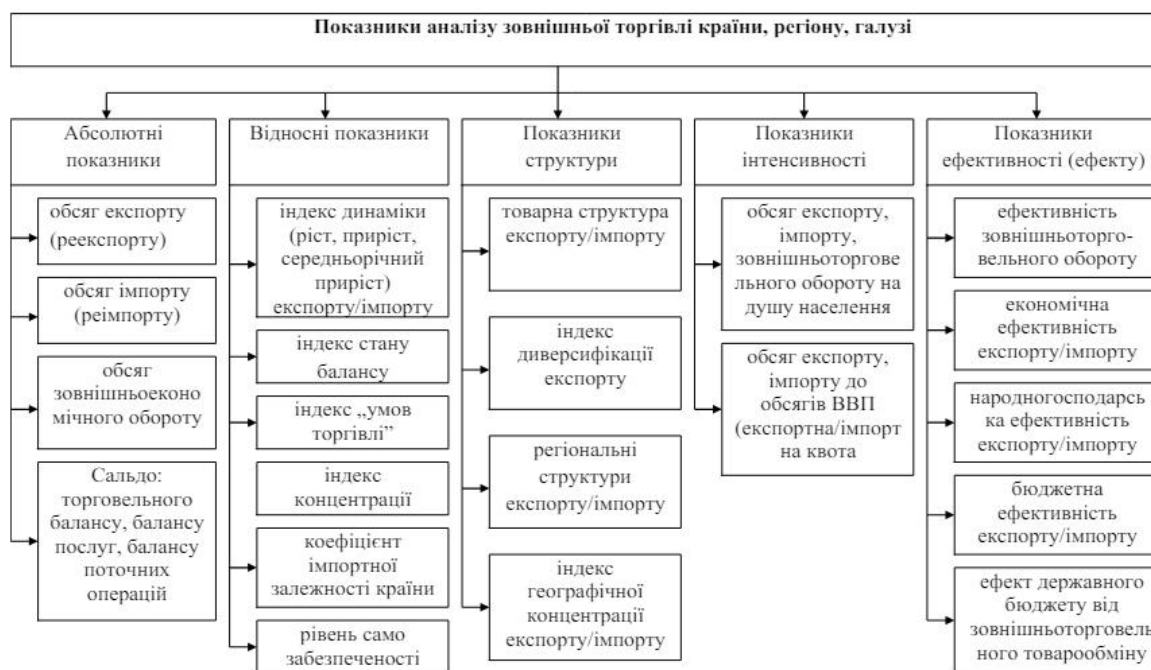

Рис. 1.6. Показники аналізу зовнішньої торгівлі країни, регіону, галузі

Джерело:[24]

Ці методи допомагають зрозуміти ефективність торгівлі зерновою продукцією, визначити потенційні проблеми та можливості для розвитку сектору. Аналіз цих показників важливий для розробки ефективних стратегій розвитку сільського господарства та агропромислового комплексу країни в цілому.

Висновки до розділу 1

В роботі відзначено, що незважаючи на розмаїття точок зору з приводу визначення сутності поняття “зовнішня торгівля”, узагальнено її можна визначити як основу ефективного економічного розвитку будь-якої країни, що сприяє обміну товарами та послугами між державно оформленими національними господарствами.

Основними функціями зовнішньої торгівлі є функція перетворення, функція транслокації та ефектотворча функція.

Зовнішня торгівля зерновими культурами або зовнішня торгівля на ринку зерна представляє собою міжнародний обіг зернових та інших продовольчих культур, таких як: пшениця, ячмінь, кукурудза, рис та інших зернових продуктів сільськогосподарської діяльності.

Забезпечення стабільного постачання зерна та його торгівля є ключовими для багатьох країн, адже саме зернові культури забезпечують основу раціону для більшості систем харчування і відіграє важливу роль у вирощуванні кормів для тваринництва.

Зовнішня торгівля зерновими культурами виступає як гарант продовольчої безпеки і ключовий фактор забезпечення макроекономічної та соціальної стабільності в суспільстві. Навіть у період кризових викликів, зернове господарство відзначається високими темпами виробництва та експорту продукції. Проте, для того щоб стати одним із основних двигунів економічного зростання країни, воно повинно розвиватися в рамках збалансованого росту суміжних ринків переробки зерна, зокрема, виробництва борошна, круп'яних товарів та комбікормів.

Основні аспекти оцінки зовнішньої торгівлі зерновими включають обсяг та структуру експорту-імпорту, торговельний баланс, аналіз країн-партнерів, ціни, технічні аспекти та стандарти якості. Аналіз цих показників допомагає визначити конкурентоспроможність та ризики, а

також виявляти тенденції та можливості для розвитку зовнішньої торгівлі. Комплексний підхід до оцінки дозволяє країні розробляти ефективні стратегії та приймати обґрунтовані рішення для подальшого розвитку галузі.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ

2.1. Характеристика та аналіз структури та динаміки зовнішньої торгівлі України зерновими культурами

Україна є одним з провідних світових експортерів зернових культур, представляючи на міжнародних ринках різноманітні сорти пшениці, кукурудзи, ячменю, овса та зернобобових культур. Додатково до звичайних зернових культур, таких як пшениця, кукурудза і ячмінь, Україна також вирощує технічні культури, зокрема ріпак, соняшник і льон. Ці культури використовуються для виробництва олії та інших промислових продуктів. Україна має родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови для вирощування цих культур, що робить її однією з провідних країн на світовому ринку зерна.

Експорт зерна в Україні є важливим компонентом економічної системи та відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку країни. Великі обсяги експорту зернових культур приносять значні фінансові ресурси в державний бюджет, забезпечуючи фінансування інших галузей економіки.

Аграрний сектор, зокрема експорт зерна, є ключовим для продовольчої безпеки України, сприяючи внутрішньому забезпеченню продуктами харчування та відкриваючи можливості для експорту на світові ринки.

Підтримка експорту зерна стимулює розвиток інших галузей, зокрема транспорту, логістики та торгівлі, що сприяє створенню нових робочих місць та регіональному розвитку. Розширення експортного портфеля зменшує залежність від окремих секторів і робить економіку більш стійкою до зовнішніх впливів.

У 2019-2020 роках Україна посіла друге місце в світі за обсягом експорту зернових культур після Сполучених Штатів Америки. Зокрема, за експортом ячменя наша країна посіла друге місце, за кукурудзою - четверте, а за пшеницею - п'яте місце (Рис. 2.1.)

Рис. 2.1. Світовий рейтинг країн за обсягом експорту зернових культур

Джерело: [45]

У 2021 році Україна експортувала 51,2 млн тонн зерна (на суму 12,5 млрд доларів США), що майже відповідає показнику 2020 року в натуральному вираженні, але на 31% більше у вартісному. Збільшення надходжень від експорту зернових відбулося завдяки висхідній динаміці цін на основні зернові культури. Так, наприкінці грудня 2021 року середня

ціна експортної пропозиції пшениці на умовах FOB була на 25% вищою, ячменю - на 34%, кукурудзи - на 17%, ніж на початку січня 2021 року.

З точки зору пропозиції, експорт пшениці у 2021 році збільшився на 11% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року - до 20,1 млн тонн. Найбільше зростання імпорту зернових з України було зафіксовано в Туреччині (1,8 млн тонн, що на 76% більше, ніж у 2020 році), тоді як найбільше скорочення було зафіксовано в Бангладеш (849,4 тонн, що на 44% менше, ніж у 2020 році).

Експорт українського ячменю в 2021 році досяг 5,7 млн тонн, що на 12% більше, ніж у попередньому році. Як і у випадку з пшеницею, найбільше зростання поставок зернової зафіксовано до Туреччини, яка збільшила закупівлі в 11,4 рази порівняно з 2020 роком - з 81 до 926,4 тонни.

Найбільше скорочення відвантажень зафіксовано Саудівською Аравією, яка закупила 372,8 тонни проти 774,9 тонни за аналогічний період (-52%).

За 2021 рік поставки української кукурудзи на зовнішні ринки скоротилися на 12% в порівнянні з 2020 роком, з 28,0 млн тонн до 24,7 млн тонн. При цьому найбільше скоротилися закупівлі з Південної Кореї (437,4 млн тонн, -67% порівняно з 2020 роком), тоді як закупівлі з Ірану зросли (1,7 млн тонн, +37% порівняно з 2020 роком).

У 2021-2022 рр. очікувалося, що загальний врожай сягне рекордного рівня (32,2 млн тонн, що на 29% більше, ніж у 2020/21), а експорт зернових також досягне рекордних показників. Однак повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну внесло свої корективи. Закриття портів на Азовському та Чорному морях фактично зупинило відвантаження пшениці на зовнішні ринки. Основними імпортерами зерна були Північна Африка, Південно-Східна Азія, Південна Азія та Близький Схід, куди зерно постачалося морським шляхом.

Єгипет та Індонезія також були одними з основних імпортерів пшениці з України, на частку яких припадало близько 15-16% від загального обсягу поставок зернової на зовнішні ринки. Так, наприклад, Індонезія задовольняла 24-27% свого імпортного попиту за рахунок української пшениці. Ринок пшениці Індонезії є високо диверсифікованим, а попит задовольняється за рахунок поставок з Канади, Аргентини, США та Австралії, тому затяжна війна в Україні може значно збільшити їхню присутність на ринку.

Частка України на єгипетському ринку пшениці зросла в середньому з 22% у 2018/19-2020/21 маркетингових роках до 29% у 2019/20 маркетингових роках. За перші вісім місяців сезону Україна експортувала до Єгипту 2,7 млн тонн пшениці, що становить 23% від очікуваного імпорту. Однак у нинішній ситуації в Чорноморському регіоні Єгипет може доповнити поставки з України, щоб задовольнити власний попит, або збільшивши закупівлі пшениці з ЄС, або шукаючи інших постачальників, таких як Індія та Австралія.

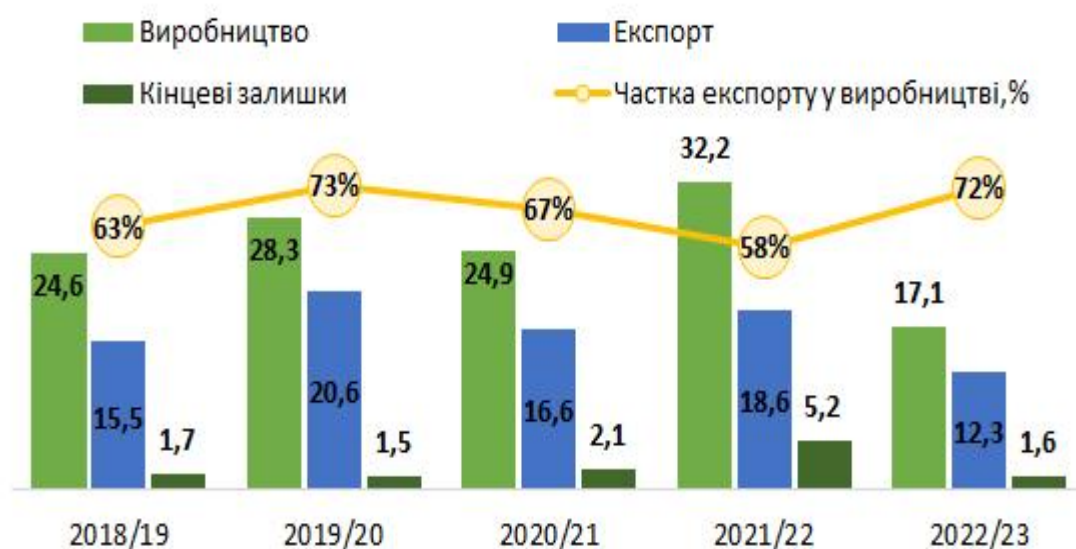

Рис.2.2 Динаміка виробництва та експорту української пшениці за період 2018/19-2022/23 рр, млн тонн

Джерело: складено автором за [9]

У 2023 році Україна залишала значний слід на світовому ринку зернових культур, відіграючи роль ключового постачальника цих продуктів для численних країн-імпортерів. Аналізуючи структуру імпорту зернових культур за цей період, можна виявити найбільш важливих учасників цього процесу та їхню роль у міжнародній торгівлі.

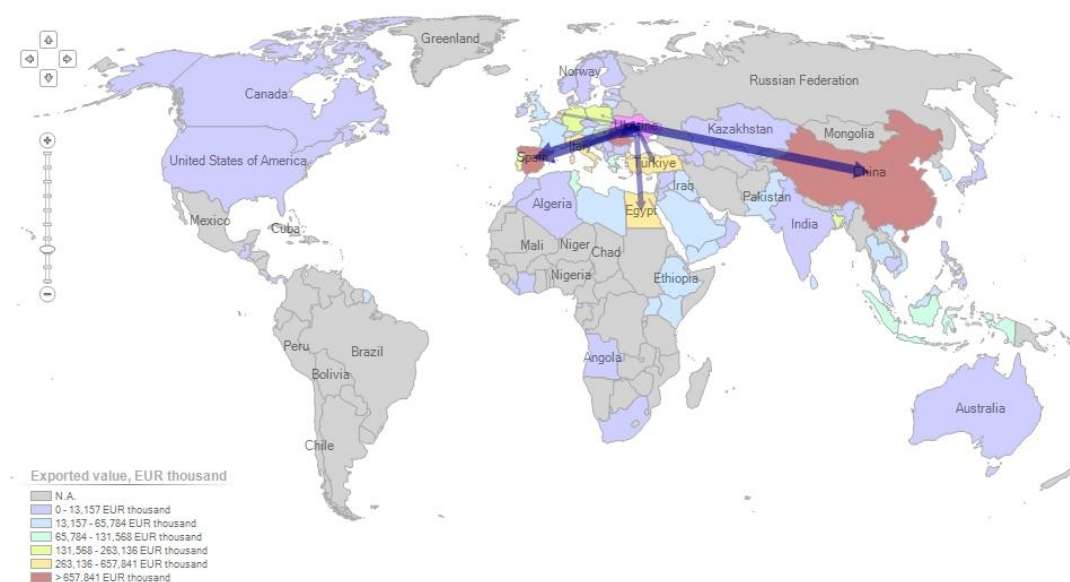

Рис.2.4. Країни-імпортери українського зерна, 2023 рік

Джерело: [9]

Єгипет та Польща (світло-фіолетовий): Імпорт вартістю від 65,784 до 131,568 тисяч євро.

Франція, Німеччина, Пакистан, Казахстан, Саудівська Аравія (блакитний): Імпорт вартістю від 13,157 до 65,784 тисяч євро.

Інші країни (світло-блакитний): Імпорт вартістю від 0 до 13,157 тисяч євро, включаючи багато країн Європи, Північної та Південної Америки, Африки та Азії.

У 2023 році основними імпортерами зернових культур з України були Китай, Італія, Іспанія, Туреччина, Єгипет та Польща. Китай є найбільшим імпортером, тоді як Італія та Іспанія також демонструють значні обсяги імпорту. Карта ілюструє глобальне розповсюдження

українського зернового експорту, підкреслюючи важливість українського зерна для різних країн по всьому світу.

Результати аналізу експорту зернових культур з України за період з 2020 по 2023 роки показують значні коливання в обсягах експорту до різних країн (Табл 2.1.). Незважаючи на загальне зниження експорту в 2023 році, порівняно з попередніми роками, деякі країни, такі як Іспанія та Китай, продемонстрували стабільне зростання імпорту українських зернових культур. Це свідчить про високу конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку та важливість диверсифікації торговельних напрямків.

Таблиця 2.1

Країни-імпортери українського зерна

Імпортери	Exported value in 2020	Exported value in 2021	Exported value in 2022	Exported value in 2023
Світ в цілому	8245086	10434419	8761665	7680783
Іспанія	475905	545128	939666	1315682
Китай	1625090	2157674	1057460	1064369
Румунія	7162	1564	1220338	964066
Єгипет	980744	1171978	512557	615836
Турція	414782	776277	831920	551643
Італія	140021	200815	387406	515929
Нідерланди	449592	466817	323752	328797
Польща	4661	14279	617159	188815
Угорщина	4710	6271	383321	175409
Португалія	113488	127057	74626	160962

Джерело: складено автором за [9]

Аналіз імпорту товарів в Україну за період з 2020 по 2023 роки дозволяє виявити ключові тенденції та зміни у міжнародній торгівлі (табл.2.2). Представлена таблиця містить дані про імпорتنу вартість товарів, що постачаються з різних країн до України, що дозволяє оцінити динаміку попиту та обсяги торгівлі. Основними країнами-експортерами до

України є Франція, Індія, Китай, Австрія, Румунія, Швейцарія, В'єтнам, Угорщина, Німеччина та Пакистан.

Таблиця 2.2

Країни, які експортують зерно в Україну

Експортери	Imported value in 2020	Imported value in 2021	Imported value in 2022	Imported value in 2023
Світ в цілому	156754	140314	146153	110382
Франція	31950	36670	35649	29392
Індія	10299	13664	19571	19881
Китай	17265	7227	20291	17631
Австрія	6200	7490	10214	7237
Румунія	12132	9440	7699	5277
Швейцарія	7254	892	439	4702
В'єтнам	1224	827	2025	4494
Угорщина	24303	15290	8843	2786
Німеччина	2551	2967	3682	2778
Пакистан	6179	4957	7730	2752

Джерело: складено автором за [9]

Результати аналізу імпорту товарів в Україну за період з 2020 по 2023 роки вказують на різні тенденції та динаміку у міжнародній торгівлі. Загальна імпортна вартість товарів зменшувалася протягом цього періоду, зокрема з 156,754 тисяч євро в 2020 році до 110,382 тисяч євро в 2023 році. Франція залишалася найбільшим експортером до України.

У той же час, імпорт з країн, таких як Австрія, Румунія, Швейцарія, В'єтнам, Угорщина, Німеччина та Пакистан, коливався, що відображає зміну попиту та торговельних умов.

Аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України у 2022 році дозволяє виявити ключові тенденції у експортно-імпортних операціях країни (Табл.2.3).

Загальний обсяг експорту у 2022 році склав 44,135,592.5 тис. доларів США, що становить 64,8% від рівня 2021 року, а імпорт склав 55,295,748.4 тис. доларів США, що відповідає 75,9% від обсягу 2021 року.

Таблиця 2.3

Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2022 році

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до 2021	у % до загального обсягу	тис.дол. США	у % до 2021	у % до загального обсягу
Усього	44135592,5	64,8	100,0	55295748,4	75,9	100,0
10 зернові культури	9108153,5	73,8	20,6	153676,8	92,5	0,3

Джерело: складено автором за [9]

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2022 році демонструє значне зниження обсягів як експорту, так і імпорту порівняно з 2021 роком. Загальний обсяг експорту зменшився до 64,8% від рівня попереднього року, а імпорт скоротився до 75,9% відповідно. Зернові культури залишаються однією з основних категорій експорту, складаючи 20,6% від загального обсягу експорту, хоча їх обсяг також знизився до 73,8% від рівня 2021 року. Імпорт зернових культур, навпаки, зріс на 92,5%, хоча їх частка у загальному обсязі імпорту залишається невеликою (0,3%).

Якщо розглядати зернові культури у загальній структурі експорту, то можна вкотре підтвердити тезу, що експорт зерна відіграє надзвичайно важливу роль у зовнішній торгівлі товарами для української економіки. Зі структурою українського експорту можна ознайомитися на рисунку 2.5.

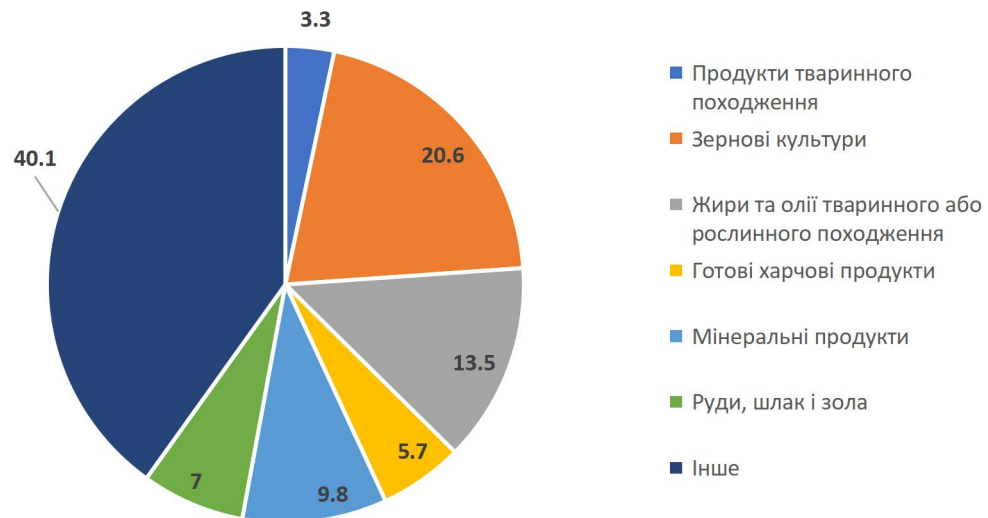

Рис.2.5. Структура українського експорту у 2022 році, % від загального обсягу

Джерело: складено автором за [9]

Як можна побачити з рисунку, частка експорту зерна від загального обсягу складає 20,6%. У відносному співвідношенні це найбільша стаття експорту товарної продукції серед інших експортних номенклатур за 2022 рік. Загальний обсяг експорту зернових культур у грошовому вираженні за 2022 рік склав 9,1 млрд доларів.

Таблиця 2.4

Експорт з України зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна 2023/2024 рр, тис. тонн станом на 06.11.2023

	2023/2024 МР		2022/2023 МР	
	Всього	в тому числі: у листопаді 2023	Всього станом на 07.11.2022	в тому числі: у листопаді станом на 07.11.2022
Зернові та зернобобові, всього	9794	550	14272	1070
Пшениця	4870	237	5386	388

Ячмінь	698	16	1173	67
Жито	0,9	0,0	6,3	0,0
Кукурудза	4101	295	7657	606
Борошно разом, тис. тонн	43,9	0,9	41,3	2,9
Експорт разом (зерно+борошно)	9852	551	14327	1074

Джерело: складено автором за [9]

Слід також відмітити, що незважаючи на те, що зібрані площі у 2022/23 рр. за більшістю зернових культур зменшилися. Так, наприклад, за кукурудзою (Рис. 2.6.) зменшення відбулося на 25,5%, при цьому виробництво зменшилося на 35,9%. Проте експорт зріс на 3,7% завдяки високим перехідним запасам зерна, роботі «Зернової ініціативи», а також високому попиту з Китаю та неврожаю у Європі.

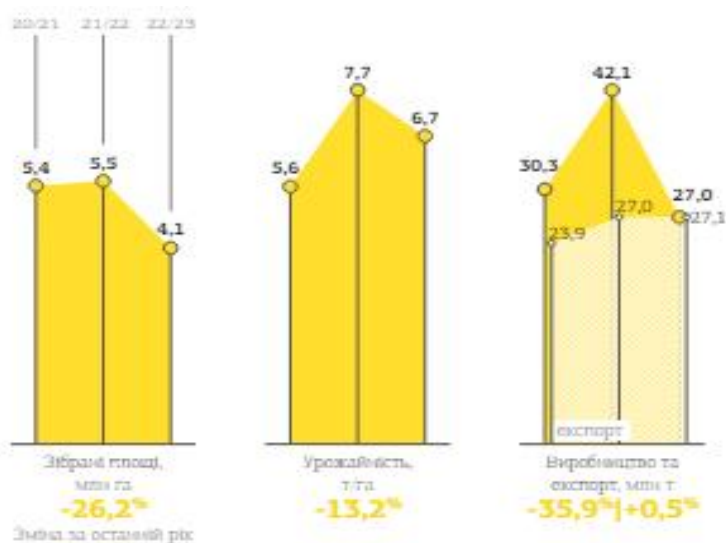

Рис. 2.6. Динаміка змін основних показників за кукурудзою

Джерело: [1]

По пшениці (Рис. 2.7.) зібрані площі у 2022/23 рр зменшились на 24,3%, а виробництво — на 34,8%. На тлі такого падіння експорт знизився менш істотно (-9%) завдяки високим перехідним запасам.

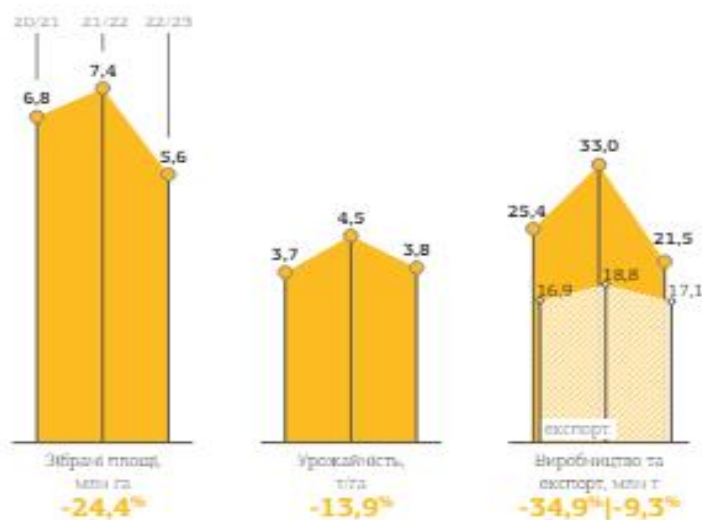

Рис. 2.7. Динаміка змін основних показників за пшеницею

Джерело: [1]

Аналізуючи ячмінь (Рис. 2.8.), також можна відмітити, що зібрані площі у 2022/23 рр зменшились на 25,9%, виробництво — на 38,4%. Експорт знизився на 52,6% внаслідок падіння виробництва

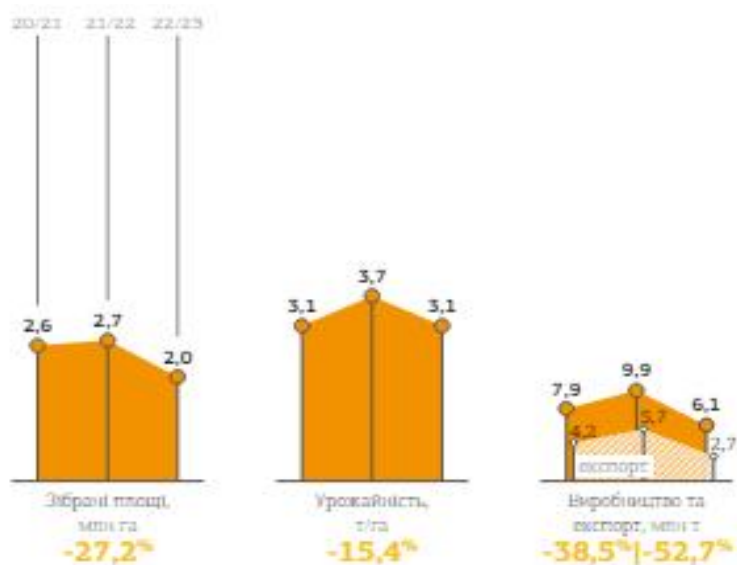

Рис. 2.8. Динаміка змін основних показників за ячменем

Джерело: [1]

2.2. Аналіз проблем та факторів, що впливають на зовнішню торгівлю України зерновими культурами

Експорт зернових культур в Україні стикається із рядом серйозних проблем, які визначають його труднощі та впливають на різні аспекти агросектора та економіки в цілому. Зокрема можна виділити й охарактеризувати наступні проблеми, які постають перед Україною в питанні експорту зернових культур.

1. Геополітичні аспекти. Напруженість у регіоні та геополітичні конфлікти можуть призвести до обмежень доступу до ринків, збільшити ризики для транспортування та експорту, а також викликати нестабільність на міжнародних ринках. Це найбільш актуальна для України проблема з огляду на сьогоденні реалії. Повномасштабна війна росії проти України внесла суттєві корективи в економічне життя держави, зокрема і на агропромисловий комплекс. Так, в результаті активних бойових дій було, за оцінками Державної екологічної інспекції, лише за перші 10 місяців війни російські війська забруднили токсичними речовинами понад 280 000 квадратних метрів ґрунту. Для порівняння, це більше, ніж площа деяких європейських країн. За оцінками Української природоохоронної організації, майже третина території України забруднена боєприпасами і токсичними речовинами. У деяких прифронтових районах вміст важких металів у ґрунті в 25 разів перевищує норму. Це безпосередньо впливає на родючість ґрунту.

У 2021 році ЄС також був найбільшим партнером України, проте його частка становила 41%. За результатами 2022 року частка ЄС зросла до 55%, а за п'ять місяців 2023-го вже досягла 62%. Окрім країн ЄС за обсягом експорту найбільшими партнерами виступає Туреччина, Китай та Індія. Загалом за 2022-2023 роки частка Азії зменшилася з 32% до 26%, СНД – з 13% до 4%, Африки – з 9% до 4%, Америки – з 4% до 2%.

Таблиця 2.2

Топ-10 країн, які закупували українську агропродукцію у період війни

№	Країна	Експорт, млрд. дол. США	% відносно загального експорту агропродукції
1.	Румунія	3,5	13,9
2.	Туреччина	2,9	11,6
3.	Польща	2,3	9,4
4.	Китай	2,0	8,2
5.	Іспанія	1,3	5,2
6.	Нідерланди	0,9	3,7
7.	Угорщина	0,8	3,1
8.	Болгарія	0,8	3,1
9.	Італія	0,7	2,8
10.	Німеччина	0,6	2,5

Джерело: складено автором за [9]

2. **Блокада морських портів.** Блокада українських морських портів є одним із наслідків геополітичних змін, що були викликані повномасштабним вторгненням. До початку військових дій експорт зернових культур здійснювався, в основному, через морські порти Одеської області, зокрема через порти таких міст, як Одеса, Южне, Чорноморськ.

74,4 % зернової продукції у 2022/23 рр. експортували морським транспортом, хоча до війни цей показник становив 98%. Війна змусила аграріїв знайти альтернативні шляхи експорту. Морські перевезення були основою для українських аграріїв, тому блокування більшості портів завдало потужного удару по економіці. Початок роботи «Зернової ініціативи» у серпні 2022 р. був критично важливим, адже завдяки цьому Україна змогла експортувати понад 30 млн т продукції, поки росія не вийшла з угоди у липні 2023 р. Частково компенсувати удар по морській

логістиці змогли наземні транспортні шляхи, проте акцент залишався на портовій інфраструктурі. Після виходу рф із «Зернової ініціативи» зросла частка відвантажень через порти Дунаю та наземні транспортні шляхи. Незважаючи на адаптацію ринку до нових реалій, аграрії досі стикаються зі значними проблемами зі збутом через постійні обстріли портової інфраструктури та обмеження на експорт, що вводять сусідні країни (Рис. 2.7.).

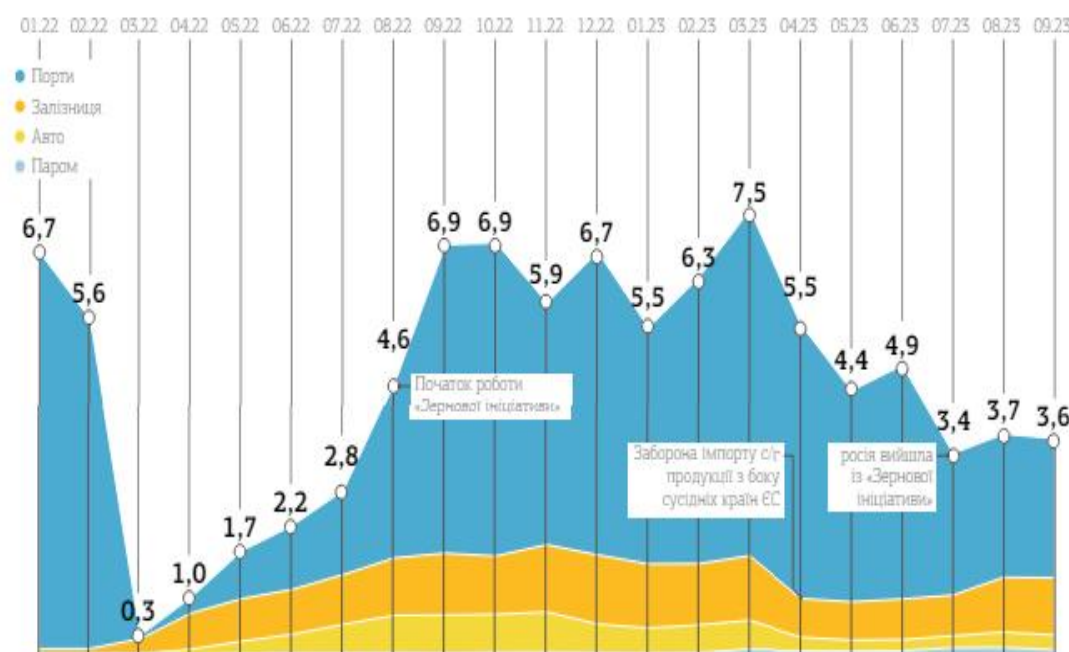

Рис. 2.7. Експорт продукції АПК за видами транспорту, млн т

Джерело: [1]

Внаслідок активних бойових дій, мінування українського Причорномор'я та загрози зі сторони воєнного флоту росії функціонування морських шляхів експорту стало практично неможливим. Загальний обсяг переробки вантажів у морських портах Одеської області скоротився на 52,2%, зокрема перевезення зернових культур впало на 27%. Таке падіння обсягу переробки зернових культур значно менше на фоні загального показника обсягу приймання і вивантаження вантажів у морських портах області стало можливим через диверсифікацію шляхів постачання

українського зерна, зокрема через Дунайські порти (Ізмаїл, Рені, Кілія). Ефективна робота портів Дунаю (Ізмаїл, Рені, Кілія) зуміли доволі сильно покрити нестачу в потребі в обробці зернових вантажів у портах Одеси, Чорноморська та Южного. Отже, порти Дунаю зарекомендували себе як надійний та ефективний спосіб диверсифікації шляхів експорту українського зерна. Проте і тут держава-терорист не полишає своїх спроб спричинити продовольчу кризу в світі, атакуючи дунайські порти України. У таблиці 2.3. наведені показники обробки зернових вантажів по різних портам Одеської області за 2021-2022 роки, а також відсотковий показник у порівнянні з 2021 роком.

Таблиця 2.3

Обробка зернових вантажів у морських портах Одеської області у
2021-2022 роках, тис. тонн

Морський порт	2021	2022	%
Ізмаїльський морський торговий порт	-	374,26	-
Одеський морський порт	5 827,45	4 925,91	84,5
Морський порт «Південний»	9 701,33	6 807,26	70,2
Ренійський морський порт	862,58	3 233,64	374,9
Морський порт «Усть-Дунайськ»	60,5	328,85	543,6
Морський порт Чорноморськ	14 553,93	8 194,09	56,3
Всього по морським портам області	31 005,79	23 859,11	77

Джерело: складено автором за [9]

3. Фінансові втрати та збитки для виробників. Війна та блокада можуть спричинити великі фінансові втрати для виробників зернових культур через обмеження доступу до морських портів та зменшення обсягів експорту. Це може призвести до збитків у виробництві та економічного занепаду. Зокрема, фінансові витрати можуть бути викликані коливаннями у ціні на зернову продукцію. Нестабільність та обмеження у

виробництві та експорті можуть впливати на міжнародні ринки та ціни на зернові культури. Непередбачуваність може призвести до стрімких коливань цін, що ускладнює планування та прогнозування для виробників. Особливо відчутно це зараз, коли держава-терорист вдається до прямих атак на вантажні судна, а також завдає ударів по портам дунайського кластеру (Ізмаїл, Рені, Кілія).

4. Навантаження на транспортну інфраструктуру.

Важливим аспектом є взаємодія експорту зернових культур з інфраструктурою, яка задіяна в процесі безпосереднього експорту. Це можуть бути елеватори для зберігання, а також транспорт для перевезення зернових культур.

Збільшення потреб у транспортуванні зернових через альтернативні маршрути може створити стрес для транспортної інфраструктури. Запит на транспортні послуги може перевищити їхні можливості, що призведе до затримок та збільшення вартості перевезень. Навантаження на транспортну інфраструктуру стало наслідком пошуку альтернативних шляхів постачання українського зерна. Через військові дії довелося доволі суттєво змінити логістику, зокрема і в питанні експорту зернових культур. Так, були перенаправлені основні маршрути експорту через залізничний транспорт. Експорт через водні шляхи зазнав дуже сильних змін. Основні експортні потоки були перенаправлені до портів Дунаю, які вочевидь не були готові до таких обсягів приймання й обробки вантажів. Це створило додаткове навантаження на транспортну інфраструктуру портів Ізмаїлу, Рені та Кілії. Разом з тим це призвело до подальшого розвитку та розширення портових можливостей цих портів для того, щоб дедалі більше покрити попит на експорт продукції, зокрема і зернових культур, які залишаються однією з головних номенклатурною позицією українського експорту.

За період з березня 2022 року по вересень 2023 року найпопулярнішим видом транспорту для експорту продукції сільського господарства був морський транспорт – транспортовано 59 08 118 тонн. На другому місці за експортом в натуральному обсязі йде залізничний транспорт – транспортовано 16 045 506 тонн. На третьому місці автомобільним шляхом, а на 4 місці транспортування паромними переправами.

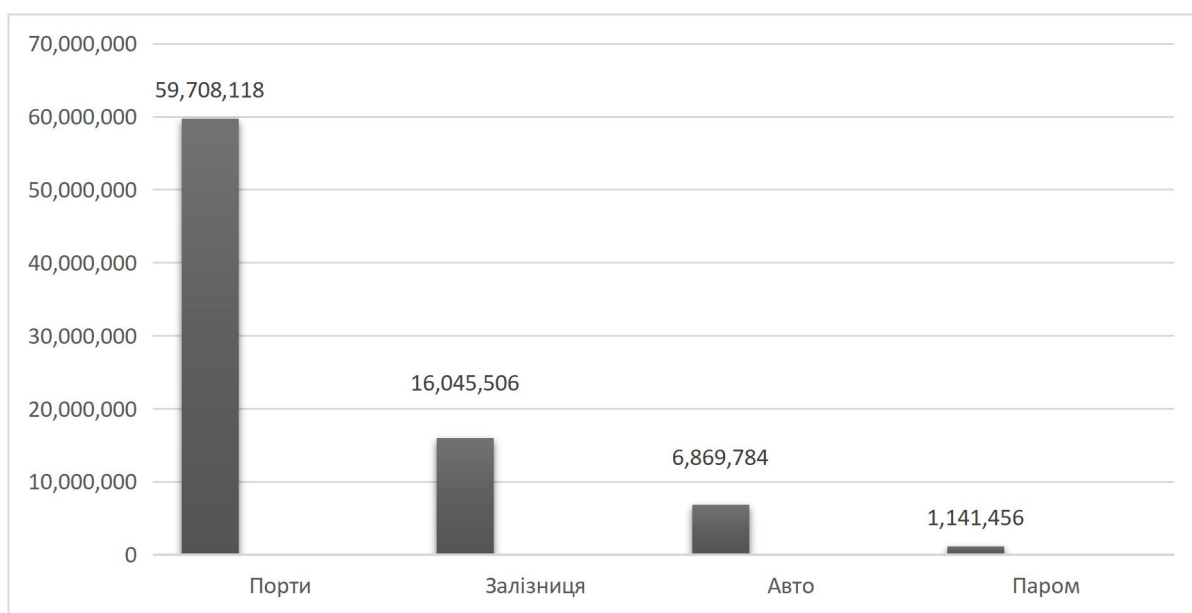

Рис. 2.8. Експорт сільськогосподарської продукції у натуральному вираженні в розрізі виду транспорту з березня 2022 року по вересень 2023 року, тонн

Джерело: складено автором за [9]

5. Конкуренція на глобальному ринку. Питання експорту українського зерна неодноразово ставало предметом дискусій в колах політикума деяких країн, зокрема таких, як Польща, Болгарія, Румунія, Словаччина. Як повідомлялося раніше, у травні 2023 року Європейська комісія заборонила імпорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та соняшнику з України до Болгарії, Угорщини, Польщі, Словаччини та Румунії; 5 червня цю заборону було продовжено до 15 вересня 2023 року. Заяви про те, що українське зерно руйнує польський ринок, не відповідають дійсності,

оскільки польські фермери заробляють майже вдвічі більше, ніж українські аграрні експортери. Тим не менш, питання експорту-імпорту українського зерна для цих країн залишається темою, на якій деякі політики намагаються додати собі політичних балів, виставляючи це питання, як питання захисту національних інтересів, зокрема аграріїв і фермерів.

6. Потреба в стратегічному плануванні. В умовах невизначеності та загроз питання стратегічного планування для агросектора стає критичним. Диверсифікація ринків, пошук альтернативних шляхів експорту та зміцнення внутрішнього ринку можуть зробити галузь менш вразливою до негативних зовнішніх чинників. Окремим стовпом тут стоять порти Дунаю. Перспективи розвитку портів у гирлі Дунаю в Одеській області включають збільшення та вдосконалення послуг, що надаються в портах. До них відносяться складські, митні та інші адміністративні послуги, послуги з обробки вантажів та багато інших послуг. Покращення цих послуг надасть клієнтам ширший спектр послуг і підвищить конкурентоспроможність порту. Також важливим постає питання повоєнної стратегії розвитку аграрного сектору та його взаємодії із транспортно-логістичними комплексами в Україні. Це питання оптимізації шляхів експорту українських зернових культур, яке дозволить збільшити обсяги експорту зернових, а за ним – і загальну виручку від експорту товарів.

Загалом, проблеми в експорті зернових культур України в контексті війни та блокади відображаються в різноманітних сферах, від економічних та фінансових аспектів до логістики та соціально-економічного розвитку країни. Головною проблемою у питанні експорту зернових культур в Україні залишається повномасштабна війна, яка суттєво змінила економічне й аграрне життя держави. Зокрема через військову агресію було понівечено безліч сільськогосподарських угідь, багато ґрунту стало непридатним до посівів, логістика зазнала суттєвих змін (зокрема через

водні шляхи), ринок зернових зазнав коливань цін через те, що Україна до повномасштабного вторгнення займала лідируючі позиції в експорті зернових культур (зокрема, пшениці та кукурудзи).

До основних товарних позицій експорту входили: кукурудза, пшениця, олія соняшникова, шроти, ріпак, соєві боби, ячмінь, насіння соняшника та олія соєва. За період з березня 2022 року по вересень 2023 року за даними товарними позиціями сукупний обсяг експорту в натуральному вираженні склав 83 764 865 тонн. Найбільше всього було експортовано кукурудзи обсягом в 3 841 786 тонн. Далі йде пшениця (20 408 637 тонн), олія соняшникова (7 300 018 тонн), шроти (5 311 341 тонн) та ін.

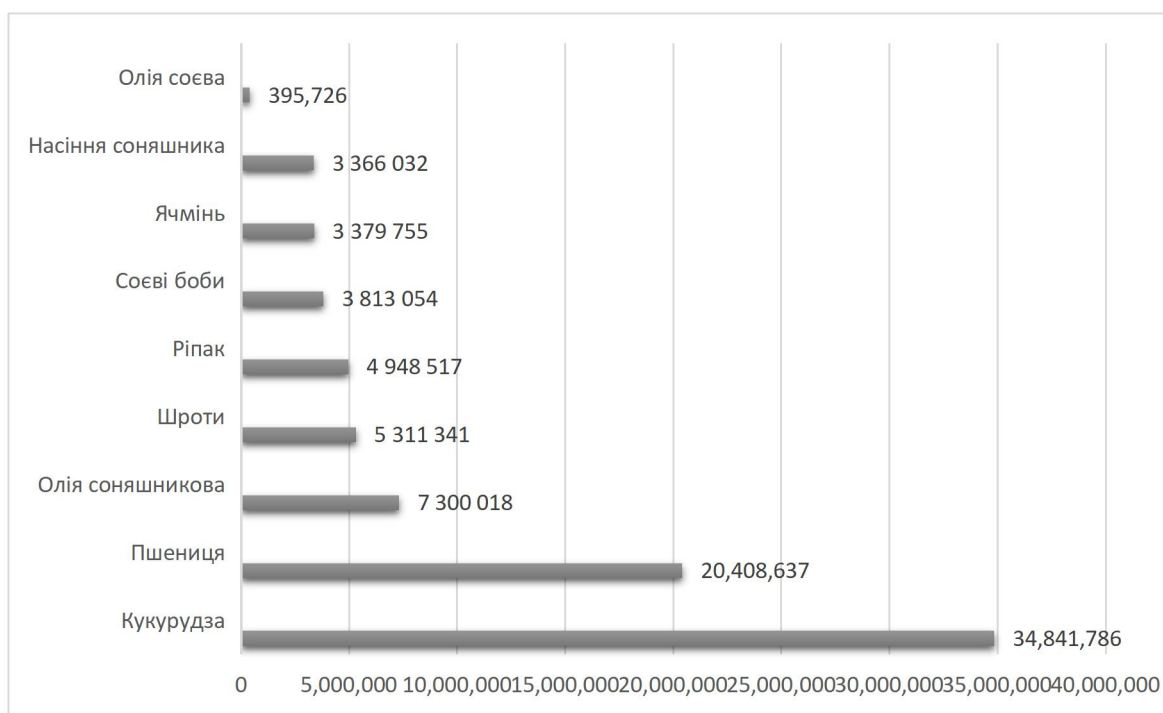

Рис. 2.9 Сукупний перетин кордону за видами продукції з березня 2022 року по вересень 2023 року, тонн

Джерело:

Загальний SWOT аналіз чинників, що впливають на зовнішню торгівлю зерновими України представлено в Табл.2.4.

Таблиця 2.4.

SWOT аналіз чинників, що впливають на зовнішню торгівлю зерновими
України

<u>Сильні сторони</u> 1. Родючі землі: Україна має одні з найродючіших земель у світі, що дозволяє отримувати високі врожаї зернових культур. 2. Досвід та технології: Багаторічний досвід у сільському господарстві та використання сучасних агротехнологій підвищують ефективність виробництва. 3. Висока якість продукції: Українські зернові культури користуються попитом завдяки своїй якості на світових ринках. 4. Підтримка з боку міжнародних партнерів: Міжнародна спільнота надає підтримку українському сільському господарству у вигляді фінансової допомоги та технічної підтримки.	<u>Слабкі сторони</u> 1. Руйнування інфраструктури: Військові дії призводять до руйнування транспортної та сільськогосподарської інфраструктури, що ускладнює логістику і експорт. 2. Втрата земель: Частина родючих земель може бути тимчасово або постійно втрачена через окупацію чи мінування. 3. Дефіцит робочої сили: Мобілізація та міграція населення знижують доступність робочої сили в сільськогосподарському секторі. 4. Фінансові труднощі: Війна призводить до фінансових труднощів, що обмежує можливості для інвестицій у виробництво та інфраструктуру.
<u>Можливості</u> 1. Збільшення попиту на продовольство: Світовий попит на зернові культури залишається високим, що створює можливості для збільшення експорту.	<u>Загрози</u> 1. Нестабільність і ризики: Тривалі військові дії створюють постійну загрозу для виробництва та експорту зернових культур. 2. Кліматичні зміни: Зміни клімату

2. Міжнародна допомога: Отримання міжнародної допомоги та інвестицій може допомогти відновити інфраструктуру та підтримати виробництво. 3. Розширення ринків збуту: Війна змушує шукати нові ринки збуту, що в довгостроковій перспективі може диверсифікувати експортні потоки. 4. Використання інновацій: Впровадження новітніх агротехнологій та диджиталізація сільського господарства можуть підвищити ефективність виробництва та зменшити втрати.	можуть негативно впливати на врожайність та стійкість сільського господарства. 3. Економічні санкції: Економічні санкції або торговельні обмеження з боку інших країн можуть ускладнити експорт продукції. 4. Порушення глобальних ланцюгів постачання: Глобальні кризи, такі як пандемії чи геополітичні конфлікти, можуть впливати на логістику та доступність ринків збуту.
---	---

Джерело: складено автором

Експорт зерна є невід'ємною та важливою складовою економічної структури України і відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку країни. Перш за все, сектор забезпечує значні фінансові ресурси країни завдяки великим обсягам експорту. Виручка від продажу зерна на міжнародному ринку робить значний внесок до державного бюджету та забезпечує додаткове фінансування інших секторів економіки. Аграрний сектор, і зокрема експорт зернових, має фундаментальне значення у забезпеченні продовольчої безпеки країни. Ефективне вирощування та експорт зернових культур не лише гарантує внутрішнє продовольче забезпечення, а й відкриває можливості для постачання якісної продукції на світові ринки. Це зміцнює репутацію України як надійного постачальника сільськогосподарської продукції та сприяє підвищенню її міжнародної конкурентоспроможності. Крім того, експорт зерна стимулює розвиток інших секторів економіки, таких як транспорт, логістика,

торгівля та інших суміжних галузей. Це створює нові робочі місця та сприяє регіональному розвитку. Зменшуючи залежність від одного сектору, розширюючи експортний портфель та беручи участь у глобальних економічних процесах, українська економіка стає більш стійкою до зовнішніх впливів та коливань на світових ринках. Експорт зерна є не лише джерелом доходу для України, але й каталізатором економічного зростання, продовольчої безпеки та розвитку різних галузей, які сприяють сталому та стійкому розвитку України.

2.3. Оцінка показників зовнішньої торгівлі зерновими України

Оцінка показників зовнішньої торгівлі зерновими культурами є важливою для розуміння ситуації на світовому ринку та її впливу на економіку країни.

Зовнішньоторговельний обіг — сума вартості експорту та імпорту країни, або груп країн за певний період часу: рік, квартал, місяць. Зовнішньоторговельний обіг показує загальні обсяги зовнішньоторговельної діяльності, тобто як експорту, так і імпорту разом:

$$\text{ЗТО} = E + I,$$

де ЗТО — зовнішньоторговельний обіг;

E — обсяг експорту (у вартісних одиницях);

I — обсяг імпорту (у вартісних одиницях).

$$\text{ЗТО} = 9108153,5 + 153676,8 = 9261830,3$$

Сума вартості експорту та імпорту зернових культур = 9261830,3

Сальдо торговельного балансу:

Для розрахунку сальдо торговельного балансу зерновими культурами, я візьму вартість експорту зернових культур і відніму вартість їхнього імпорту:

Сальдо = Експорт - Імпорт

Сальдо = 9108153,5 - 153676,8 Сальдо = 8954476,7

Таким чином, експорт (надходження) перевищує імпорт (платежі), то сальдо додатне, а торговельний баланс активний.

Абсолютні розміри сальдо торговельного балансу, балансу послуг або балансу з поточних операцій дають можливість лише ранжувати країни за цим показником. Зіставляти ж розміри сальдо по країнах некоректно через те, що країни мають різні економічні та експортні потенціали. В цьому випадку доречно використовувати індекс стану балансу, який ще називають індексом покриття експортом імпорту (коефіцієнтом покриття імпорту експортом):

Коефіцієнт покриття = (Вартість експорту / Вартість імпорту) * 100%

Коефіцієнт покриття = (9108153,5 / 153676,8) * 100%

Коефіцієнт покриття = 5928,67%

Отже, індекс покриття експортом імпорту для цих даних складає близько 5928,67%. Це означає, що вартість експорту значно перевищує вартість імпорту, що може бути позитивним показником для економіки.

Індекс «чистої торгівлі» — показує по кожному з товарів (або товарній групі) рівень перевищення експорту над імпортом (за позитивного значення індексу) або рівень перевищення імпортом експорту (при від'ємному значенні індексу):

$$NT = \frac{E_i - I_i}{E_i + I_i}$$

де NT — показник чистої торгівлі;

E_i — експорт товару i ;

I_i — імпорт товару j .

$NT = 9261830,3 / 8954476,7 = 1,034324016$

Екстремальні значення «-1» та «+1» показують відповідно: товар тільки ввозиться в країну та товар тільки вивозиться з країни. Відтак, інші від'ємні значення демонструватимуть ступінь перевищення імпортом експорту, а інші позитивні, відповідно — ступінь перевищення експортом імпорту.

Ці показники разом допомагають зрозуміти динаміку та характер торгівлі зерновими культурами, що, в свою чергу, може впливати на рівень цін на продукти харчування, стабільність аграрного сектору та загальну економічну ситуацію країни.

Висновки до розділу 2

В сучасних умовах Україна, яка є одним із провідних постачальників зерна, швидко визначила своє місце на світовому ринку та грає ключову роль у міжнародній торгівлі цим продуктом. Як традиційний учасник світового ринку зерна, Україна періодично зазнає змін у своєму статусі та ролі в цьому глобальному сегменті. Протягом останніх років Україна входить до п'ятірки найбільших світових країн за обсягами виробництва та міжнародної торгівлі зерном.

Експорт зерна, як це підтверджує світовий досвід, становить важливу складову зернового ринку країни.

Існуючий економічний та агропромисловий потенціал України, разом з природно-кліматичними умовами, не лише дозволяє задовольняти внутрішній ринок продукцією вітчизняного виробництва, але і сприяє успішному проникненню на зовнішні ринки. Це сприяє ефективному розвитку експортної діяльності та збільшенню ролі України в міжнародній торгівлі.

Однак, обсяги та особливо структура зовнішньої торгівлі свідчать про те, що експортний потенціал вітчизняного аграрного сектору реалізується не в повному обсязі.

Виявлено, що Україна має значний потенціал на світовому ринку зерна, що підтверджується великою часткою експорту зернових у загальному обсязі зовнішньої торгівлі. Найбільше екпортується пшениця та кукурудза. Це свідчить про важливу роль України на міжнародних аграрних ринках. Різноманіття пропозиції, особливо в експорті різних сортів зерна, демонструє гнучкість країни та її здатність адаптуватися до потреб ринку. Експорт зерна впливає на валовий внутрішній продукт та забезпечує стабільність аграрного сектору, а також сприяє створенню робочих місць і розвитку суміжних галузей.

Існують також негативні тенденції, які можуть обмежити подальше зростання виробництва та експорту зерна з України. Серед них можна виокремити: напруженість у регіоні та геополітичні конфлікти; блокада українських морських портів; фінансові втрати для виробників зернових культур через обмеження доступу до морських портів та зменшення обсягів експорту; навантаження на транспортну інфраструктуру; конкуренція на глобальному ринку; потреба в стратегічному плануванні.

Результати аналізу експорту зернових культур з України за період з 2020 по 2023 роки показують значні коливання в обсягах експорту до різних країн. Незважаючи на загальне зниження експорту в 2023 році, порівняно з попередніми роками, деякі країни, такі як Іспанія та Китай, продемонстрували стабільне зростання імпорту українських зернових культур. Це свідчить про високу конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку та важливість диверсифікації торговельних напрямків.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2022 році демонструє значне зниження обсягів як експорту, так і імпорту порівняно з 2021 роком. Зернові культури залишаються однією з основних категорій експорту, складаючи 20,6% від загального обсягу експорту, хоча їх обсяги також знизилися до 73,8% від рівня 2021 року. Імпорт зернових культур, навпаки, зріс до 92,5%, хоча їх частка у загальному обсязі імпорту залишається невеликою (0,3%).

Зовнішньоторговельний обіг (ЗТО) склав 9,261,830.3 тисяч доларів США, з яких експорт зернових становив 9,108,153.5 тисяч доларів, а імпорт – 153,676.8 тисяч доларів.

Позитивне сальдо торговельного балансу показує, що експорт значно перевищує імпорт, що є свідченням активного та успішного експорту зернових культур. Коефіцієнт покриття імпорту експортом підтверджує

значну перевагу експорту над імпортом і є позитивним показником для економіки.

Індекс «чистої торгівлі» також підкреслює домінування експорту над імпортом. Цей показник демонструє значну роль України як ключового постачальника зернових культур на світовий ринок.

У 2023 році основними імпортерами українських зернових культур були Китай, Італія, Іспанія, Туреччина, Єгипет та Польща. Китай, зокрема, виступає найбільшим імпортером, а Італія та Іспанія також показують значні обсяги імпорту.

Ці дані підкреслюють важливість українського зерна для багатьох країн світу та роль України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.

Експорт зерна є не лише джерелом доходу для України, але й каталізатором економічного зростання, продовольчої безпеки та розвитку різних галузей, які сприяють сталому та стійкому розвитку України.

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ЗЕРНОВИМИ КУЛЬТУРАМИ

3.1. Впровадження фундаментальних та стратегічних елементів для забезпечення додаткових ресурсів для експорту зернових

Однією з ключових перспектив розвитку зовнішньої торгівлі України зерновими культурами є введення сучасних технологій, сортів та методів вирощування, яке може призвести до підвищення врожайності та якості продукції, забезпечуючи країну додатковими ресурсами для експорту.

Збільшення обсягів виробництва зернових культур в Україні стає ключовим фактором для зміцнення позицій на міжнародному ринку та забезпечення сталого розвитку агросектору країни. Цей аспект переважно визначається рядом фундаментальних та стратегічних елементів. Впровадження передових аграрних технологій, таких як сучасні сорти, точне зрошення, використання агрохімікатів та технічних рішень, може суттєво збільшити врожайність та якість зернових. Застосування сучасних технологій також зменшує вплив негативних факторів, таких як врожайні втрати через хвороби чи шкідники.

Посилення конкурентоспроможності експорту вимагає ефективного використання земельних ресурсів. Розширення аграрних земель, їхнє належне обробіток та використання для вирощування зернових стає стратегічним завданням. Важливо вирощувати гібриди та сорти зернових, які адаптовані до специфічних вимог різних ринків. Зацікавленість у вирощуванні продуктів, що відповідають потребам споживачів у певному регіоні, забезпечує конкурентні переваги. Поєднання сил держави, приватного сектору та наукових установ для стимулювання інновацій у вирощуванні та обробці зернових культур є ключовим чинником. Вкладання в дослідження та впровадження передових методів може покращити продуктивність та конкурентоспроможність.

Оптимізація агробізнесу включає у себе удосконалення управління ресурсами, ефективне планування виробництва, та оптимізацію ланцюга постачання. Це дозволяє забезпечити ефективне використання ресурсів та зниження витрат.

Врахування екологічних аспектів у виробництві зернових стає необхідністю для забезпечення відповідності сучасним екологічним стандартам. Потрібно враховувати вплив вирощування на довкілля та розвивати практики, які сприяють сталому агропромислому виробництву.

Зростання виробництва та посилення конкурентоспроможності українського експорту зернових культур потребує системного та комплексного підходу. Об'єднання ресурсів, ефективне використання технологій, адаптація до ринкових вимог та стимулювання інновацій допоможуть Україні не лише забезпечити стабільне виробництво зернових, але й утримувати високі позиції на світовому аграрному ринку.

Для забезпечення стійкості експортного сектору важливо розглядати можливості диверсифікації ринків. Розширення географії експорту та укладання нових торгових угод дозволить українським виробникам уникнути залежності від обмежених ринків та зниження ризиків, пов'язаних із змінами у світовому споживчому попиті. Важливо розглядати різні географічні ринки для експорту зернових культур. Це може включати країни Європи, Азії, Африки та Америки. Розширення географії дозволяє уникнути залежності від обмежених ринків та знизити ризики, пов'язані з флуктуаціями в певних регіонах. Різні ринки мають свої унікальні вимоги та стандарти щодо якості, етики виробництва та екологічних аспектів. Диверсифікація дозволяє аграрним виробникам адаптувати свою продукцію до конкретних потреб різних ринків, забезпечуючи конкурентні переваги. Розподіл експортних потоків між різними регіонами сприяє зменшенню впливу геополітичних ризиків. Диверсифікація ринків

допомагає знизити чутливість експорту до конфліктів та напруг в конкретних географічних областях. Заклучення та розвиток торговельних відносин з різними країнами та торговими блоками сприяє формуванню широкого спектру торговельних партнерів. Це не лише робить експорт менш вразливим до коливань на конкретних ринках, але й відкриває нові можливості для розвитку бізнесу. Диверсифікація ринків передбачає створення гнучкого ланцюга постачання. Різноманіття експортних ринків дозволяє реагувати на зміни у попиті, логістичних викликах та конкурентному середовищі, забезпечуючи стабільність та ефективність.

Важливим напрямком є розвиток високоякісної продукції, яка відповідає сучасним стандартам якості та безпеки. Споживачі світових ринків все більше вимагають продукцію, яка вирощена з дотриманням екологічних та етичних стандартів. Розвиток такого напрямку дозволить українським виробникам стати бажаними партнерами на міжнародному ринку. Створення високоякісної продукції в українському експорті зернових культур є невід'ємною складовою стратегії, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності та задоволення вимог сучасних міжнародних ринків. Цей аспект вимагає інтегрованого підходу та узгоджених зусиль виробників, держави та галузевих експертів. Ключовим аспектом є вдосконалення якісних характеристик зернових культур на кожному етапі виробництва. Починаючи з вибору сортів та технологій вирощування, необхідно надавати перевагу гібридам, які відповідають високим стандартам якості та врожайності. Процес вирощування повинен ґрунтуватися на використанні передових аграрних технологій, враховуючи оптимальні параметри для розвитку культур та максимізації врожаю. Контроль за якістю ґрунту, правильне внесення добрив, та системи зрошення, спрямовані на оптимальне використання водних ресурсів, грають важливу роль у формуванні високоякісного продукту. Додатково, стимулювання використання органічних та екологічно чистих методів

виросування стає ключем до створення високоякісних зернових. Запровадження сучасних методів органічного виробництва сприяє утворенню продукції, яка відповідає стандартам екологічної безпеки та відповідального виробництва. Спільно з цим, важливо розвивати систему сертифікації та маркування, яка гарантує якість та походження продукції. Такий підхід стимулює довіру споживачів та дозволяє українській зерновій продукції конкурувати на високих ринкових позиціях.

Проблеми логістики залишаються важливим викликом для експортерів. Вдосконалення транспортної інфраструктури, використання інноваційних рішень у сфері логістики та збільшення ефективності транспортування може значно полегшити процес експорту та знизити витрати. Інноваційні підходи до логістики в експорті зернових культур в Україні визначаються потребами сучасного глобального ринку та технологічними можливостями, що можуть оптимізувати та підвищити ефективність всього логістичного ланцюга – від виробництва до поставки на міжнародні ринки. На першому етапі стоїть завдання оптимізації транспортного виробництва та використання новітніх технологій у розподільчій мережі. Використання систем штучного інтелекту та аналізу великих даних дозволяє точно прогнозувати обсяги виробництва, попиту та оптимальні маршрути доставки.

Децентралізовані технології, такі як блокчейн, відкривають нові можливості для підвищення прозорості та довіри в логістичних операціях. Вони можуть використовуватися для відстеження кожного етапу постачання, починаючи від вирощування до моменту доставки споживачеві, забезпечуючи неперервність та неабияку точність управління логістикою. Ефективність логістичного ланцюга також може бути покращена за допомогою розвитку інноваційних транспортних засобів, таких як автономні вантажівки та дрони для доставки. Ці технології дозволяють прискорити час поставки та знизити витрати на

логістику. Важливим аспектом інновацій в логістиці є використання інтернету речей для створення "розумних" систем моніторингу та управління вантажами. Вони надають можливість в режимі реального часу відстежувати умови зберігання та перевезення зернових, такі як температура та вологість, що гарантує збереження високої якості продукції. Інноваційні підходи також передбачають впровадження електронних платіжних систем та автоматизацію митних процедур для зниження адміністративних бар'єрів та спростування логістичних операцій.

Україна, як учасник світового ринку, також має можливість приймати активну глобальну роль у впровадженні сталого виробництва та відповідального агробізнесу. Впровадження екологічно чистих методів вирощування та розвиток відповідальних практик можуть сприяти позитивному іміджу країни та забезпечити сталість експорту в майбутньому.

Глобальна відповідальність в контексті експорту зернових культур з України стає не тільки етичним, але й стратегічним аспектом, що визначає успіх аграрного сектору та конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

Це включає в себе комплексний підхід до виробництва, торгівлі та споживання, який забезпечує сталість економічного розвитку та збереження природних ресурсів. Однією з ключових складових глобальної відповідальності виробників зернових є стале виробництво, яке враховує потреби сучасного покоління, не позбавляючи можливостей майбутніх. Це означає впровадження екологічно чистих технологій, зменшення використання хімічних добрив, води та збереження біорізноманіття для забезпечення стійкості аграрних екосистем.

Глобальна відповідальність також передбачає уважний відбір сортів та гібридів зернових, що відповідають високим стандартам якості та безпеки. Враховуючи вимоги різних ринків, важливо вирощувати

продукцію, що відповідає етичним та соціальним стандартам, а також має найвищі харчові якості. У контексті глобальної відповідальності, важливо дотримуватися принципів справедливого та етичного торгівельного партнерства. Забезпечення адекватної оплати праці, дотримання прав людини та відсутність використання праці дітей стають не тільки нормою, але й стратегічно важливим елементом у будівництві позитивного іміджу на міжнародному рівні. Враховуючи вплив змін клімату та інших глобальних викликів, глобальна відповідальність також передбачає активну участь українських виробників у міжнародних ініціативах з розвитку сталого сільського господарства та зменшення викидів парникових газів.

В цілому, глобальна відповідальність в контексті експорту зернових культур з України визначається не лише економічними чи технічними параметрами, але й соціальною та етичною перспективою, що відкриває нові можливості для сталого розвитку та зміцнення позицій країни на світовому аграрному ринку.

Майбутнє українського аграрного експорту значною мірою залежить від стану «Зернової угоди». Водночас важливо вирішити проблеми, пов'язані з внутрішніми залізничними перевезеннями, щоб зберегти конкурентоспроможність українських виробників. Повний перегляд системи утворення тарифів на транспортні послуги (вирівнювання тарифних коефіцієнтів для різних класів) міг би значною мірою вплинути на вартість логістики. Хоча ця реформа обговорюється вже кілька років, її прямий вплив на логістичні витрати буде незначним, оскільки використання вагонів наразі становить найбільшу частку в структурі витрат. Зменшення вартості використання вагонів-зерновозів можна досягти шляхом запровадження граничних цін на аукціонах, запровадження обмежень на участь в аукціонах для певних учасників ринку, які займаються спекуляціями, та зменшення стартової плати за

користування вагонами-зерновозами. Щоб уникнути дефіциту вагонів, можна було б запровадити систему моніторингу попиту та пропорційно збільшувати кількість лотів на аукціоні для кожної категорії вагонів, якщо ціна за лот зросла у попередньому періоді. Крім того, слід збільшити пропозицію вагонів на аукціонах, пропонуючи лоти з вагонами, не призначеними для перевезення зерна. Нарешті, не слід виключати можливість субсидування експорту сільськогосподарської продукції українськими сільгоспвиробниками (це може бути організовано у формі відшкодування частини логістичних витрат в межах України та ЄС). Такі ініціативи можуть бути реалізовані, якщо міжнародні фінансові інституції розроблять відповідні інструменти. Субсидії не можна вважати "ринковим" інструментом підтримки, але для майбутнього розвитку української економіки важливо підтримувати сильний і стійкий аграрний сектор.

Умови війни створюють додаткові виклики для підвищення експортного потенціалу сільськогосподарської продукції України. Тим не менше, враховуючи складні обставини, можна виділити декілька стратегій, спрямованих на збільшення експорту:

1. *Диверсифікація ринків збуту*: розширення географії експорту шляхом пошуку нових ринків у країнах. Важливо розвивати торговельні зв'язки з іншими регіонами та диверсифікувати залежність від окремих ринків.

2. *Підвищення якості та безпеки продукції*: встановлення високих стандартів якості та безпеки сільськогосподарської продукції, що відповідають міжнародним вимогам.

3. *Розвиток маркетингу та особистого бренду*: активне позиціонування українських сільськогосподарських товарів на зовнішніх ринках за допомогою пошуку нових маркетингових стратегій, їх актуалізації під умови війни та вимоги сучасного ринку.

4. *Впровадження інноваційних технологій*: застосування сучасних технологій вирощування, зберігання та переробки продукції. В умовах війни та можливих проблем з забезпеченням енергетики розробляти нові заводи та підприємства з інтегрованою системною тимчасового самозабезпечення основних виробничих функцій.

5. *Державна підтримка експортерів*: забезпечувати фінансову та консультативну підтримку експортерам сільськогосподарської продукції (надання доступу до кредитування безпосередньо для ведення зовнішньоекономічної діяльності, а також для релокації чи відновлення виробництва, підтримку зовнішньоекономічної діяльності та консультації з питань експорту).

6. *Розвиток для зміцнення зовнішньоекономічним зв'язкам*: активна участь у міжнародних торговельних організаціях та об'єднаннях, посилення дипломатичних зусиль для розширення торговельних відносин та укладання вигідних торговельних угод з іншими країнами.

7. *Проведення активних робіт з розмінування та відновлення частин постраждалої та де окупованої території*, аби відновити та повернути частину родючого та приданого ґрунту для ведення сільського господарства, дати можливість підприємствам різної кваліфікації повернутися до свої виробничих приміщень, потужності та територій. Відновлювати інфраструктуру постраждалих та де окупованих територій для стабільного функціонування підприємств та можливості постачання сировини та продукції.

Приблизно 1/5 українського експорту складається виключно з зернових культур, що в свою чергу виступає тільки сировиною. Окрім зернових культур, також у вигляді сировини закордон продається частина товарів з групи «Жири та олії тваринного або рослинного походження». Даний тип орієнтації економіки дає можливість отримати в короткий термін отримати прибуток від реалізації сировини, проте країна взагалом

перетворюється на державу з великою часткою економіки в аграрному сировинному секторі, що призводить до втрати частини можливого експортного потенціалу країни та її надходжень.

Для покращення експорту сільськогосподарської продукції необхідно, в першу чергу, стимулювання державою підприємців в сфері виробництва продукції на основі сільськогосподарської сировини (виключно що будуть відповідати міжнародним стандартам та вимогам, аби продукція могла бути експортована закордон). Стимулювання зі сторони держави можна надавати у певних пільг, можливості спрощеного кредитування, створення конкретних грантових програм, системи спрощеного оподаткування та ін.

З позитивних сторін розвитку виробництва з високою доданою вартістю в сфері сільського господарства надає державі наступного:

1. *Економічний ефект*: збільшення експорту товарів з високою доданою вартістю збільшує вартість одиниці виробленої продукції та збільшує грошові надходження з одиниці продукції. Збільшення податків через зростання кількості виробництва в країни, а також через створення більшої кількості робочих місць відбувається підвищення купівельної спроможності населення.

2. *Соціальний ефект*: створення більшої кількості виробництв продукції з високою доданою вартістю на основі сільськогосподарської призводить до розвитку суміжних галузей та створення більшої кількості робочих місць, що в результаті призводить до зменшення рівня безробіття та соціальної напруги.

3. *Політичний ефект*: збільшення кількості грошових надходжень в бюджет країни, які в перспективі можуть бути ефективно розподілені на національному рівні в певні сфери та направлені на підвищення обороноздатності держави, що створює схильність частини підприємницького та робочого класу до діючої влади та політичної сили,

що дає можливість більш ефективно проводити як внутрішню політику та оборонну країни, так і зовнішню політику з партнерами.

У рамках урядових заходів для підтримки експорту сільськогосподарської продукції також необхідно реалізувати наступні ініціативи:

- впровадження державної системи ринкової інформації та торгових новин, яка забезпечує аналіз ситуації на світових ринках та оцінку потенційного попиту на готові харчові продукти;
- створення постійно діючої державної оперативної системи цінового моніторингу внутрішнього продовольчого ринку України;
- розроблення державної програми для зменшення цінових, погодних та інших ризиків для сільського господарства, яка враховує швидкозмінні тенденції світового ринку;
- поширення досвіду щодо впровадження міжнародних стандартів управління та контролю за якістю продукції на сільськогосподарських та переробних підприємствах;
- надання консультаційної та освітньої підтримки первинним виробникам щодо екологічно чистої та якісної сільськогосподарської практики;
- запровадження експрес-методики та приладів для контролю безпеки та якості продовольчої сировини та харчових продуктів.
- прискорення гармонізації систем сертифікації та стандартизації України з міжнародними та європейськими стандартами.
- прискорення розроблення технічних регламентів, які стануть обов'язковими для дотримання, з закріпленням міжнародного принципу добровільного вибору стандартів в Україні.

3.2. Удосконалення логістики у сфері зовнішньої торгівлі зерновими культурами

Результати проведеного аналізу дають підстави для того, щоб в якості напрямку удосконалення системи зовнішньої торгівлі зернопродукцією підприємств аграрної сфери економіки України розглядати розвиток нових рівнів логістики, зокрема, шляхом впровадження у цю торгівлю системи SCM - Supply Chain Management, яка дозволяє в значній мірі налагодити чіткий механізм моніторингу руху зернотоварів від пункту завантаження до передбаченого в угоді пункту розвантаження цих товарів. Це дозволяє уникнути всіляких змін кінцевого споживача цієї продукції як вагової причини для того, що вже тривалий час відбувається на українсько-польських та інших кордонах, де під приводом протестів проти демпінгових цін на українську продукцію внаслідок переважання бізнесових інтересів польських трейдерів над інтересами безпеки суспільства і всього цивілізованого світу всі можливі ємкості для зберігання зерна в Польщі були заповнені до верху порівняно дешевим українським зерном та іншою придатною до тривалого зберігання агропродукцією в передбаченні наступного зростання цін та продажу цієї продукції переробникам по вищих цінах. Це й спричинило відповідні протести польських фермерів, які підхопили фермери і інших країн Європи. Сучасні блокади кордонів несуть збитки як одній, так і другій сторонам, причому ці збитки лише для України вже перевищують 1,5 млрд євро лише за два місяці – листопад і грудень 2024 року [31].

Впровадження у практику зовнішньої торгівлі українських підприємств агропродукцією механізму SCM може в значній мірі підвищити ефективність цієї торгівлі і сприяти відновленню порядку взаємовідносин у цій сфері.

Успіх зовнішньоторгових операцій у сфері агробізнесу кожного підприємства залежить від ефективності управління його ланцюгом поставок. SCM поширюється на всіх учасників логістичного ланцюжка. Для виявлення можливих областей неефективності та можливостей для покращення необхідна повна картина потоку товарів і послуг.

Ефективна система SCM збирає інформацію, розкидану по всьому ланцюгу поставок. Інструменти SCM можна використовувати для контролю за всією логістичною діяльністю, включаючи: проектування продукту, вибір постачальника, прогнозування попиту та контроль розподілу.

Управління ланцюгом поставок - це організація потоку товарів і послуг на етапі проектування, виробництва, закупівлі, зберігання, продажу і, нарешті, доставки продукту. Ланцюг поставок відображає життєвий цикл продукту від його розробки до споживання.

Розвиток багатоканальних стратегій продажів зробив управління ланцюгом поставок набагато складнішим, ніж, наприклад, десять років тому. В основному це пов'язано зі збільшенням кількості каналів дистрибуції, через які продукція компаній потрапляє до споживачів. Зміни відбулися і в структурі інформаційного потоку, який став різноспрямованим.

Щоб успішно управляти всім цим, необхідне відповідне програмне забезпечення для управління ланцюгом поставок. Це може бути, наприклад, IT- складська система (WMS - Warehouse Management System) або система ERP (Enterprise Resource Planning - комплекс програм для управління підприємством, які працюють на єдиній технологічній платформі, опираються на єдину базу даних) - обидва ці рішення допомагають покращити співпрацю між постачальниками та клієнтами, враховуючи потік продуктів, інформації та фінансових даних.

Нові технології дозволили створити ланцюг поставок 4.0. Щоб забезпечити відстежуваність продукції по всьому ланцюжку створення вартості, необхідний ефективний обмін інформацією про операції та логістичні параметри продукції чи сировини. Управління сучасним і скоординованим ланцюгом поставок вимагає відповідних цифрових рішень, наприклад, системи ERP, WMS або MES, які полегшать обмін даними між підприємствами. Наприклад, система ERP дозволяє, серед іншого: створення та відправку рахунків-фактур і документів щодо продажів і замовлень між різними відділами компанії, що дозволяє більш жорстко контролювати такі складні процеси, як закупівлі та обробка повернення.

Складська система WMS, що працює з таким програмним забезпеченням, дозволяє значно скоротити витрати на логістику. Це можливо за рахунок вдосконалення діяльності, яка споживає найбільше фінансових ресурсів, тобто зберігання продукції та підготовки замовлень, шляхом автоматизації завдань, пов'язаних із комплектуванням і доставкою, що забезпечує краще обслуговування клієнтів. На ринку також доступні спеціалізовані логістичні програми з більш розширеними функціями, такими як аналіз ефективності окремих етапів ланцюжка поставок на основі показників KPI. Завдяки йому можна виявити можливі проблеми та покращити процес прийняття рішень на складі. Хорошим прикладом такого рішення є модуль Supply Chain Analytics системи Mecalux Easy WMS. Крім того, WMS дозволяє зменшити кількість запасів, що зберігаються на складах і виробничих підприємствах, шляхом кращого контролю їх оборотності, враховуючи буфери постачання та розташування кожного продукту.

SCM складається з багатьох модулів, які є спеціалізованими інструментами для роботи з конкретними сферами логістики в організації та у її відносинах в процесі реалізації зовнішньої торгівлі агропродукцією.

Модуль, який використовується для оптимізації ланцюжка поставок, — SCO (Supply Chain Optimization). Він дозволяє збирати дані про кожну подію в ланцюжку поставок і на основі цього приймати рішення про його найбільш оптимальний курс для максимального використання ресурсів і економії грошей.

Системи підтримки управління ланцюгами поставок SCM керують плануванням і оптимізацією ланцюгів поставок, включаючи управління постачальниками, обмін документами, такими як замовлення, скарги, рахунки- фактури, управління розрахунками між постачальниками тощо.

Найважливіші функції систем SCM:

- Планування ланцюга постачання SNP (Планування мережі постачання)

- Оптимізація ланцюга постачань також називається SCO (оптимізація ланцюга поставок)

- Управління постачальниками також називається SRM (Supplier Relationship Management)

- Управління попитом та пропозицією (DSM)

- Управління мережею постачання, керованою попитом (DDSN).

- Управління подіями в ланцюгах поставок SCEM (Supply Chain Event Management)

Функціональні можливості систем SCM відрізняються залежно від постачальника системи та її версії. Деякі функції SCM можуть виконуватись в системах модулів ERP, WMS або TMS.

Системи SCM часто інтегруються з логістичними системами WMS (Warehouse Management System), ERP (Enterprise Management System) або TMS (Transport Management System). Технологія RFID (радіочастотна ідентифікація) також широко використовується в ланцюзі поставок, зокрема: штрих-коди, які дозволяють відстежувати товаропотік у ланцюзі поставок.

Для вдосконалення управління відносинами кінцевих споживачів з постачальниками власне використовується специфічний модуль SRM (Supplier Relationship Management). Це допомагає зменшити ризик розриву ланцюга та допоможе вибрати найкращого постачальника серед наявних. Він також має додаткові функції, які допомагають керувати запасами в ланцюжку поставок. Модуль, орієнтований на інвентаризацію та складування, — WMS (Warehouse Management System). Це програмне забезпечення дозволяє керувати складом - воно контролює потік товарів, доставку та відвантаження, збираючи всі дані про збережені матеріали. Модуль, аналогічний SRM, але включаючи управління попитом і керування, це DSM (Demand Management). Це допомагає визначити, оцінити та адаптувати ресурси до існуючого попиту. Використовуючи його, можна економити енергію, вирівнюючи навантаження на машини.

Система, яка використовується для управління попитом у мережі постачання, — DDSN (Demand Driven Supply Network). Цей модуль об'єднує постачальників, виробників, торгових партнерів і клієнтів в одну мережу. Збирає інформацію щодо замовлень, відправлень і платежів. Метою цього є покращення процесу задоволення потреб клієнтів, що є завданням, яке виконує кожен учасник ланцюжка.

Також існує система SCEM для управління подіями в ланцюзі поставок (Supply Chain Event Management). Він використовується для збору інформації в реальному часі про роботу ланцюга поставок, щоб ті, хто ним керує, мали найновіші дані. Для збору інформації використовується програма SCI (Supply Chain Intelligence). Система управління транспортуванням TMS також широко використовується в ланцюзі поставок - вона полегшує організацію процесів транспортування продукції шляхом вибору оптимального типу транспортування на основі, наприклад, відстані, маршруту або місця розташування.

Штрих-коди RFID (радіочастотна ідентифікація), технологія, яка використовує радіохвилі для ідентифікації товарів, також вважаються системою SCM. Це дозволяє контролювати обіг товарів у ланцюзі поставок без фізичного контролю, а лише дистанційно. Це підвищує ефективність роботи та завантаження співробітників. Звичайно, це лише найпопулярніші модулі - є й інші, які охоплюють міжнародну торгівлю та логістику, а також планування запасних частин.

Впровадження модулів SCM на підприємстві може принести ряд переваг компаніям, які беруть участь у ланцюжку поставок. До найважливіших відносяться:

- інтеграція внутрішніх і зовнішніх бізнес-процесів компанії,
- можливість оптимізації джерел постачання,
- одночасне планування матеріальних потреб і визначення виробничої потужності,
- встановлення взаємозалежностей між окремими ланками ланцюга поставок,
- створення колективних планів щодо постачання, зберігання, виробництва та транспортування промислових товарів,
- визначення обмежень існуючих мереж постачання,
- полегшення планування рівня попиту на конкретні товари, здатність виконувати постійне моделювання ринку, прискорюючи реакцію на зміну потреб клієнтів.

Однак процес впровадження систем SCM непростий і вимагає великої відданості від кожного учасника ланцюга постачання. Перш за все, належна співпраця у сфері ланцюга поставок потребує подолання бар'єрів у доступі до інформації окремих учасників ланцюга. Щоб співпраця між компаніями була на високому рівні, вони повинні обмінюватися необхідною інформацією, такою як рівень запасів або плани виробництва.

З технічної сторони слід пам'ятати, що SCM-системи використовують інформацію з MRP II або ERP-систем, тому підприємство, яке хоче впровадити SCM-систему, повинно вже мати одне з вищезгаданих рішень.

Правильно реалізована система SCM повинна мати кілька особливостей:

- достовірність – інформація має бути правдивою,
- релевантність – інформація повинна відповідати потребам користувача,
- засвоюваність – інформація не повинна вимагати додаткових перетворень,
- доступність – простота використання, здатність відповідати,
- конфіденційність доступу – авторизація доступу, відповідне кодування,
- безпека – можливість відновлення у разі відмови.

Безсумнівно, роль IT-систем у логістиці зростатиме. Компанії, які їх не використовують, ризикують знизити операційну ефективність і маргіналізувати частку ринку на користь конкурентів, які співпрацюють у комп'ютеризованих ланцюжках поставок. Настав час для компаній у галузі шукати найкращі рішення для себе та почати отримувати від них переваги.

Розробка ефективного плану управління ланцюгом постачання може принести багато переваг. Ось найважливіші з них:

Контроль і відстеження продукції – стратегія SCM дозволяє контролювати продукцію на кожному етапі ланцюжка створення вартості.

Зниження витрат на постачання, виробництво та логістику розподілу - усунення помилок у ключових процесах, таких як приймання поставок, управління виробничими лініями або виконання замовлень.

Впровадження методів постійного вдосконалення - складна ринкова ситуація, яка ще більше ускладнюється при багатоканальних продажах,

змушує підприємства використовувати різні рішення, що підтримують оптимізацію, такі як метод Kanban, Poke-Yoke або just-in-time (JIT) виробнича система. Постійний моніторинг виконання окремих операцій дозволяє вчасно виявити можливі порушення та вжити відповідних заходів протидії.

Краща якість обслуговування клієнтів – логістика, безсумнівно, є найскладнішим елементом ланцюга поставок. Для забезпечення ефективної обробки процесів, інше значення остання миля, необхідний жорсткий контроль процесу доставки.

Інтегроване управління ланцюгом поставок дозволяє усунути помилки на окремих етапах шляху продукту - від постачання заводу необхідної для виробництва сировини до доставки готової продукції замовнику.

Для цього учасники ланцюга повинні ефективно обмінюватися різними типами даних (включаючи логістичні параметри продукту, використані матеріали та самі етапи), щоб збільшити додану вартість готового продукту. Тільки так можна суттєво підвищити конкурентоспроможність пропонованої продукції і, як наслідок, компаній-постачальників.

В епоху глобалізації ринку підприємці, які донедавна діяли в локальному масштабі, змушені конкурувати з компаніями з усього світу. У результаті цих змін традиційне управління ланцюгом постачання поступово стає інтегрованим і оцифрованим, розвиваючись до SCM 4.0. Метою ефективного управління ланцюгом поставок є забезпечення ефективності, гнучкості та дієвості всіх його ланок і, як наслідок, не відставати від конкуренції. Використовуючи SCM, компанії можуть більш ефективно впливати на постачальників і клієнтів.

Завдяки впровадженню SCM на підприємствах галузі або сфери діяльності можна оптимізувати бізнес-процеси в даній організації. Основною сферою функціонування розглянутого програмного забезпечення є: реалізація наступних етапів ланцюга поставок і питання, пов'язані з його плануванням.

На сьогодні актуалізація впровадження в практику логістики зовнішньої торгівлі агропродукцією механізму SCM підвищується ще більше, оскільки динамічний розвиток SCM вже перетворює цей механізм на систему, яка перевищує за змістом і значенням саму логістику у цій сфері. Часто плутають два поняття - управління ланцюгом поставок (SCM) і логістику. Коротко про різницю між ними:

SCM — це процес планування, впровадження та контролю потоку матеріалів, інформації та послуг від джерела до замовника. Він охоплює всі дії, пов'язані з пошуком, виробництвом, доставкою та поверненням товарів і послуг. SCM також передбачає управління відносинами з постачальниками, посередниками та клієнтами. Метою SCM є оптимізація ефективності, результативності та швидкодії ланцюжка поставок, створюючи цінність як для клієнта, так і для бізнесу.

Логістика, з іншого боку, є підмножиною SCM, яка зосереджується на переміщенні та зберіганні товарів і послуг у ланцюжку постачання. Він включає такі види діяльності, як транспортування, складування, управління запасами, пакування та розподіл. Логістика гарантує, що потрібні продукти будуть у потрібному місці в потрібний час, відповідаючи потребам і очікуванням клієнта. Логістика також піклується про зворотний потік товарів і послуг, наприклад повернення, ремонт і переробку.

Підводячи підсумок на даному етапі, SCM є більш стратегічним і ширшим поняттям, ніж логістика, яка є більш оперативною та тактичною.

Логістика є важливою складовою SCM, але SCM також включає в себе інші аспекти, такі як пошук, виробництво, маркетинг і обслуговування клієнтів.

Зазначені інновації у вигляді впровадження в практику логістики зовнішньої торгівлі агропродукцією механізму SCM є лише одним із варіантів переходу цієї сфери діяльності на рейки е-логістики.

Електронна логістика – це галузь логістики, яка зосереджена на використанні Інтернету та ІТ-систем для поглиблення інтеграції та співпраці в ланцюгах постачання та мережах. Він підтримує процеси планування, впровадження та контролю за ефективним потоком матеріалів, товарів та інформації.

Логістика в першу чергу стосується таких питань, як прогнозування попиту, отримання та виконання замовлень, нагляд за питаннями, пов'язаними з інвентаризацією та управлінням складом, а також управління постачанням. Основою розвитку електронної логістики є популяризація електронного бізнесу, який використовує сучасні інформаційні технології для управління бізнес-процесами.

Основні питання, з якими має справу електронна логістика:

1. Питання постачання товарів, необхідних для нормального функціонування підприємства
2. Зберігання
3. Розподіл кінцевих товарів конкретним посередникам і споживачам
4. Транспорт, пов'язаний з підтриманням виробничого потоку та поставок
5. Просування та пропозиція конкретних товарів, оформлення замовлень

6. Переговори з бізнес-партнерами та пошук людей, які будуть залучені до роботи компанії у сфері постачання та дистрибуції; пошук нових постачальників і одержувачів асортименту

7. Питання прийому платежів за замовлення.

Ефективний моніторинг і управління ланцюгом постачання підтримується роботою спеціальних бізнес-сайтів, що охоплюють такі теми, як електронна комерція, електронні банкінги, електронні аукціони та біржі, електронні оптові торговці, замовлення та електронні каталоги.

Переваги впровадження елементів електронної логістики значно переважають будь-які можливі обмеження. Тим не менш, слід розуміти, що впровадження електронних логістичних рішень не є найдешевшим. Однак факт полягає в тому, що якщо їх правильно впровадити, вони принесуть фінансову вигоду в довгостроковій перспективі. ІКТ-технології певною мірою знижують конфіденційність людей, які використовують ніки – фіксуються різні ситуації та дії. Прикладом може служити використання системи локації GPS – водії можуть постійно перебувати під наглядом роботодавців.

ERP (Enterprise Resources Planning) – це різновид інтегрованих ІТ-ресурсів. Це планування ресурсів підприємства, яке виникло в результаті розвитку системи MRP II. Це дуже корисно в управлінні компанією з точки зору планування, розподілу та виробництва. Він дозволяє отримати інформацію про зміни ринкового попиту та визначити його кон'юнктуру. Дуже важливим завданням програмного забезпечення є можливість отримати корисний фінансовий аналіз та інтегрувати всі сфери діяльності компанії. Системи ERP перетворюють компанію в інформаційно-керовану організацію та підвищують ефективність виробництва.

Це дозволяє знизити операційні витрати компанії і таким чином суттєво знизити кінцеві ціни на продукцію. Завдяки використанню комп'ютера та Інтернету, а також спеціалізованого програмного

забезпечення більшість логістичних процесів можна досягти зі значним скороченням витрат – як тих, що пов’язані з транзакційною, так і з комунікаційною та операційною діяльністю. Відбувається оптимальне використання часу – скорочується час виконання логістичних процесів, а також покращується цикл розміщення замовлень і контроль поточних процесів.

Ланцюжки поставок скорочуються – це можливо, наприклад, через відсутність необхідності використовувати деякі посередники в каналах поставок. Крім того, ви можете провести ефективне та корисне дослідження ринку та використати результати відповідно. Інформація про чесність наших ділових партнерів доступна в Інтернеті – це допомагає знизити ризики та можливі втрати внаслідок неправильного вибору ділових партнерів.

Висновки до розділу 3

Покращення зовнішньої торгівлі зерном України вимагає комплексного підходу, який повинен охоплювати різні аспекти виробництва, торгівлі та регулювання, розвиток інфраструктури, технологічні інновації, стандарти якості, розвиток нових ринків, підтримка аграрних виробників, адаптація до змін клімату, участь у торговельних угодах, моніторинг ринкових тенденцій.

Ці заходи разом можуть сприяти зміцненню позицій України на світовому ринку та покращенню зовнішньої торгівлі зерном.

Для поліпшення ситуації, важливо також, щоб держава стимулювала виробництво продукції на основі сільськогосподарської сировини, зосередженої на галузях виробництва товарів з високою доданою вартістю. Це не лише підвищить експорт, але й призведе до економічних, соціальних та політичних вигід для країни. Сприяння підприємництву та створення продукції з високою доданою вартістю може сприяти розвитку сільського господарства та укріпленню економіки загалом.

Для удосконалення системи зовнішньої торгівлі зернопродукцією підприємств аграрної сфери економіки України слід також розглядати розвиток нових рівнів логістики, зокрема, шляхом впровадження у цю торгівлю системи SCM - Supply Chain Management, яка дозволяє в значній мірі налагодити чіткий механізм моніторингу руху зернових товарів від пункту завантаження до передбаченого в угоді пункту розвантаження цих товарів

ВИСНОВКИ

В роботі відзначено, що незважаючи на розмаїття точок зору з приводу визначення сутності поняття “зовнішня торгівля”, узагальнено її можна визначити як основу ефективного економічного розвитку будь-якої країни, що сприяє обміну товарами та послугами між державно оформленими національними господарствами.

Основними функціями зовнішньої торгівлі є функція перетворення, функція транслокації та ефектотворча функція.

Зовнішня торгівля зерновими культурами або зовнішня торгівля на ринку зерна представляє собою міжнародний обіг зернових та інших продовольчих культур, таких як: пшениця, ячмінь, кукурудза, рис та інших зернових продуктів сільськогосподарської діяльності.

Забезпечення стабільного постачання зерна та його торгівля є ключовими для багатьох країн, адже саме зернові культури забезпечують основу раціону для більшості систем харчування і відіграє важливу роль у вирощуванні кормів для тваринництва.

Зовнішня торгівля зерновими культурами виступає як гарант продовольчої безпеки і ключовий фактор забезпечення макроекономічної та соціальної стабільності в суспільстві. Навіть у період кризових викликів, зернове господарство відзначається високими темпами виробництва та експорту продукції. Проте, для того щоб стати одним із основних двигунів економічного зростання країни, воно повинно розвиватися в рамках збалансованого росту суміжних ринків переробки зерна, зокрема, виробництва борошна, круп'яних товарів та комбікормів.

Основні аспекти оцінки зовнішньої торгівлі зерновими включають обсяг та структуру експорту-імпорту, торговельний баланс, аналіз країн-партнерів, ціни, технічні аспекти та стандарти якості. Аналіз цих показників допомагає визначити конкурентоспроможність та ризики, а

також виявляти тенденції та можливості для розвитку зовнішньої торгівлі. Комплексний підхід до оцінки дозволяє країні розробляти ефективні стратегії та приймати обґрунтовані рішення для подальшого розвитку галузі.

В сучасних умовах Україна, яка є одним із провідних постачальників зерна, швидко визначила своє місце на світовому ринку та грає ключову роль у міжнародній торгівлі цим продуктом. Як традиційний учасник світового ринку зерна, Україна періодично зазнає змін у своєму статусі та ролі в цьому глобальному сегменті. Протягом останніх років Україна входить до п'ятірки найбільших світових країн за обсягами виробництва та міжнародної торгівлі зерном.

Експорт зерна, як це підтверджує світовий досвід, становить важливу складову зернового ринку країни.

Існуючий економічний та агропромисловий потенціал України, разом з природно-кліматичними умовами, не лише дозволяє задовольняти внутрішній ринок продукцією вітчизняного виробництва, але і сприяє успішному проникненню на зовнішні ринки. Це сприяє ефективному розвитку експортної діяльності та збільшенню ролі України в міжнародній торгівлі.

Однак, обсяги та особливо структура зовнішньої торгівлі свідчать про те, що експортний потенціал вітчизняного аграрного сектору реалізується не в повному обсязі.

Виявлено, що Україна має значний потенціал на світовому ринку зерна, що підтверджується великою часткою експорту зернових у загальному обсязі зовнішньої торгівлі. Найбільше екпортується пшениця та кукурудза. Це свідчить про важливу роль України на міжнародних аграрних ринках. Різноманіття пропозиції, особливо в експорті різних сортів зерна, демонструє гнучкість країни та її здатність адаптуватися до потреб ринку. Експорт зерна впливає на валовий внутрішній продукт та

забезпечує стабільність аграрного сектору, а також сприяє створенню робочих місць і розвитку суміжних галузей.

Існують також негативні тенденції, які можуть обмежити подальше зростання виробництва та експорту зерна з України. Серед них можна виокремити: напруженість у регіоні та геополітичні конфлікти; блокада українських морських портів; фінансові втрати для виробників зернових культур через обмеження доступу до морських портів та зменшення обсягів експорту; навантаження на транспортну інфраструктуру; конкуренція на глобальному ринку; потреба в стратегічному плануванні.

Результати аналізу експорту зернових культур з України за період з 2020 по 2023 роки показують значні коливання в обсягах експорту до різних країн. Незважаючи на загальне зниження експорту в 2023 році, порівняно з попередніми роками, деякі країни, такі як Іспанія та Китай, продемонстрували стабільне зростання імпорту українських зернових культур. Це свідчить про високу конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку та важливість диверсифікації торговельних напрямків.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2022 році демонструє значне зниження обсягів як експорту, так і імпорту порівняно з 2021 роком. Зернові культури залишаються однією з основних категорій експорту, складаючи 20,6% від загального обсягу експорту, хоча їх обсяги також знизилися до 73,8% від рівня 2021 року. Імпорт зернових культур, навпаки, зріс до 92,5%, хоча їх частка у загальному обсязі імпорту залишається невеликою (0,3%).

Зовнішньоторговельний обіг (ЗТО) склав 9,261,830.3 тисяч доларів США, з яких експорт зернових становив 9,108,153.5 тисяч доларів, а імпорт – 153,676.8 тисяч доларів.

Позитивне сальдо торговельного балансу показує, що експорт значно перевищує імпорт, що є свідченням активного та успішного експорту

зернових культур. Коефіцієнт покриття імпорту експортом підтверджує значну перевагу експорту над імпортом і є позитивним показником для економіки.

Індекс «чистої торгівлі» також підкреслює домінування експорту над імпортом. Цей показник демонструє значну роль України як ключового постачальника зернових культур на світовий ринок.

У 2023 році основними імпортерами українських зернових культур були Китай, Італія, Іспанія, Туреччина, Єгипет та Польща. Китай, зокрема, виступає найбільшим імпортером, а Італія та Іспанія також показують значні обсяги імпорту.

Ці дані підкреслюють важливість українського зерна для багатьох країн світу та роль України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки.

Експорт зерна є не лише джерелом доходу для України, але й каталізатором економічного зростання, продовольчої безпеки та розвитку різних галузей, які сприяють сталому та стійкому розвитку України.

Покращення зовнішньої торгівлі зерном України вимагає комплексного підходу, який повинен охоплювати різні аспекти виробництва, торгівлі та регулювання: розвиток інфраструктури, технологічні інновації, стандарти якості, розвиток нових ринків, підтримка аграрних виробників, адаптація до змін клімату, участь у торговельних угодах, моніторинг ринкових тенденцій.

Ці заходи разом можуть сприяти зміцненню позицій України на світовому ринку та покращенню зовнішньої торгівлі зерном.

Для поліпшення ситуації, важливо також, щоб держава стимулювала виробництво продукції на основі сільськогосподарської сировини, зосередженої на галузях виробництва товарів з високою доданою вартістю. Це не лише підвищить експорт, але й призведе до економічних, соціальних та політичних вигід для країни. Сприяння підприємництву та створення

продукції з високою доданою вартістю може сприяти розвитку сільського господарства та укріпленню економіки загалом.

Для удосконалення системи зовнішньої торгівлі зернопродукцією підприємств аграрної сфери економіки України слід також розглядати розвиток нових рівнів логістики, зокрема, шляхом впровадження у цю торгівлю системи SCM - Supply Chain Management, яка дозволяє в значній мірі налагодити чіткий механізм моніторингу руху зернотоварів від пункту завантаження до передбаченого в угоді пункту розвантаження цих товарів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агробізнес України у 2022/23. Інформаційний довідник. 46 с.
2. Братюк Ю. Україна підписала угоду про участь у єдиному ринку ЄС. URL:https://zaxid.net/ukrayina_pidpisala_ugodu_pro_uchast_u_yedinomu_rinku_yes_n15_57247 (дата звернення 20.10.2023)
3. Бюджет 2024 – яку державну підтримку заклали для агросектору? URL:<https://agropolit.com/spetsproekty/1025-byudjet-2024--yaku-derjavnu-pidtrimku-zaklali-dlya-agrosektoru> (дата звернення 24.04.2024)
4. В 2024 році відновлюється дія деяких програм підтримки українського АПК – Висоцький. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1539538> (дата звернення 10.10.2023)
5. Вінокуров Я. ЄС скасує всі торговельні обмеження для України. Хто від цього може виграти? URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/2/686503> (дата звернення 12.03.2024)
6. Втрати від блокування кордону поляками можуть сягнути понад 7 мільярдів – Гетманцев. 15 лютого, 2024. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2024/02/15/70_9996/ (дата звернення 17.11.2023)
7. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. 2016. 136 с.
8. Гордієнко Д.Д. Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. К.: КНТ. 2006. 308 с.
9. Державна служба статистики України : Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20.03.2024)
10. Доктрина збалансованого розвитку: Україна-2030. Львів: Кальварія, 2017. 168 с.

11. Економічний словник URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039879-foreign-trade> (дата звернення: 17.03.2024)
12. Заблоцька Р. О. Система інституційного регулювання світової торгівлі послугами : монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2008. 368 с.
13. Заблоцька Р.О., Мамедов К.А. Сприяння ефективних логістичних послуг в міжнародній торгівлі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип.131. С.121–130.
14. Загроза продовольчій безпеці світу / Міністерство закордонних справ України. 2023. 23 листоп. URL: <https://mfa.gov.ua/zagroza-prodovolchij-bezpesi-svitu> (дата звернення 22.04.2024)
15. Інфографіка щодо загальних підсумків експорту товарів і послуг України у 2021-2022 році. *Міністерство економіки України*. URL: [file:///D:/Downloads/03%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F\(2019\)Utch%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/03%D0%95%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82_%D0%A2%D0%9F(2019)Utch%20(1).pdf) (дата звернення 14.02.2024)
16. Кісельов А.П. Основи бізнесу. Київ.: Вища школа, 1997. 191 с.
17. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-ahrarynoho-sektoru-ukrayiny-v> (дата звернення 20.10.2023)
18. Козак Ю.Г., Логвінова Н.С., Притула Н.В. Міжнародна економіка: підручник. Київ : Центр учбової літератури. 2019. 560 с.
19. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Барановська М. І. Міжнародна торгівля. 4-те вид. перероб. та доп. Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2011. 512 с.
20. Колосова Ю.В. Оптимізація структури зовнішньої торгівлі, як основа підвищення добробуту держави. *Міжнародна науково-практична конференція “Управління підприємствами: проблеми та шляхи їх*

- вирішення”: Матеріали конференції. Том 1. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2003. – С.184-187.
21. Коляда, О.В., Райчева А.О. Зовнішня торгівля України як чинник розвитку міжнародних економічних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. Ужгород : Гельветика, 2019. Вип. 24. № 4. С. 78–82.
 22. Кондратюк О., Стояненко І. Експортний потенціал агросектора України. *·SCIENTIA·FRUCTUOSA (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. 144(4), 26–51. URL: [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)03](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)03) (дата звернення 30.03.2024)
 23. Міжнародна торговельна діяльність: навчальний посібник / В.В.Рокоча та ін. К: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»», 218. 698 с.
 24. Міжнародна торгівля: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Козак Ю.Г та ін. К.: Центр учбової літератури. 2010. 441 с.
 25. Милашко О. Статистичне дослідження стану та розвитку зовнішньої торгівлі України. URL: <http://vsed.oneu.edu.ua/collections/2021/76/pdf/191-202.pdf> (дата звернення 02.04.2024)
 26. Новицький В.Є. Міжнародна торгівля : навчальний посібник. К.: Зовнішня торгівля, Ельга. 2007. 264 с.
 27. Охріменко Я. Вільна торгівля між Україною та ЄС: перспективи та виклики.
 28. Петкова Л.О., Алимов О.І. Інституційне середовище зовнішньоекономічної діяльності. Київ: Знання, 2013. 423 с
 29. Румянцев А.П., Коваленко Ю. О. Міжнародна торгівля послугами: навч. посіб. К. : Центр навч. літ, 2003
 30. Румянцев А. П., Румянцева Н. С. Міжнародна економіка: Короткий конспект лекцій. К.: МАУП, 1999. 104 с.

31. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023-го агросектор приніс Україні у п'ять разів більше виручки, ніж металургія. URL: <https://dia.dp.gov.ua/silne-pleche-agrari%D1%97v-za-visim-misyaciv-2023-go-agrosector-prinis-ukra%D1%97ni-u-pyat-raziv-bilshe-viruchki-nizh-metallurgiya/> (дата звернення 07.04.2024)
- 32.Спасибо-Фатєєва І.В., Опришко В.Ф. Правові основи зовнішньоекономічної діяльності. Харків: Право. 2018. 320 с.
- 33.Степура А. Великий енциклопедичний словник. К.: Crustal Book. 2013. 768 с.
- 34.Терещук А. Топ-10 країн-імпортерів української аграрної продукції під час війни. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/top10-krayinimporteriv-ukrayinskoyi-agrarnoyi-produkciyi-pid-chas-viyni.html> (дата звернення 12.04.2024)
- 35.Українське сільське господарство у воєнний час стійкість, реформи та ринки. URL: <https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk> (дата звернення 07.04.2024)
- 36.Уряд вводить нові правила для експорту агропродукції в умовах воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-vvodyt-novi-pravyla-dlia-eksportu-ahroproduksii-v-umovakh-voiennoho-stanu> (дата звернення 10.04.2024)
- 37.Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля : Навч. посіб. / Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко; Київ. нац. екон. ун-т. - К. 2001. 487 с.
- 38.Шнирков О.І., Філіпенко А.С. Міжнародна економіка: підручник. Київ: Київський університет, 2012. 558 с.
- 39.FAO, 2022. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення 20.04.2024)
- 40.FAO 2020. The state of food and agriculture, FAO, Food and Agriculture Organization, Rome. URL: <https://www.fao.org> (дата звернення 20.04.2024)
- 41.Krueger A. O. International Trade. What Everyone Needs to Know. Oxford University Press, 2020. 368 p.

42. Michalopoulos C. The Integration of Transition Economies into the World Trading System. *Revue d'économie financière Année. 2001. H-S 6. P. 64–89.* URL: https://www.persee.fr/doc/ecofi_1767-4603_2001_hos_6_1_4553 (дата звернення 15.04.2024)
43. Trade and Development Report. UNCTAD. Geneva, 2013. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2013_en.pdf (дата звернення 23.03.2024)
44. Wallerstein I. *The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century.* New York: Academic Press, 1974, pp. xiv, 410
45. BiocoreTechnologe. *Зерно та війна.* URL: <https://biocoretech.com/blog/zerno-ta-viyna> (дата звернення 23.03.2024)